

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**1982 ANAYASASI'NIN 2010
REFERANDUMU DEĞİŞİKLİKLERİ
KAPSAMINDA İNCELENMESİ**

Gülben Duran Elhakan

Diyarbakır 2012

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**1982 ANAYASASI'NIN 2010
REFERANDUMU DEĞİŞİKLİKLERİ
KAPSAMINDA İNCELENMESİ**

Gülben Duran Elhakan

Danışman

Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem

Diyarbakır 2012

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “1982 Anayasası’nın 2010 Referandumu Değişiklikleri Kapsamında İncelenmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

02/04/2013

Gülben Duran Elhakan

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

1982 Anayasası'nın 2010 Referandumu Değişiklikleri Kapsamında İncelenmesi adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Gülben Duran Elhakan

Danışman
Prof. Dr. Fazıl Hüsnu Erdem

KABUL VE ONAY

Gülben Duran Elhakan tarafından hazırlanan “**1982 Anayasası’nın 2010 Referandumu Değişiklikleri Kapsamında İncelenmesi**” adındaki çalışma, 31.07.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı, yüksek lisans **tezi** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fazıl Hüsnu Erdem

Doç. Dr. Vahap Coşkun

Doç. Dr. Ömer Ergün

Enstitü Müdürü

.../.../20..

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başında anayasanın tarihsel açıdan bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra Osmanlı Devleti'ndeki anayasal çalışmaları ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra Cumhuriyet döneminde yapılmış olan 1921, 1924 ve 1961 anayasaları kısaca ele alınmıştır.

1982 Anayasası ile 2010 yılında yapılmış olan referandum karşılaştırmalı bir şekilde tahlile tabi tutularak bunların öncesinde ve sonrasında yapılan değişiklikler incelenmiş ve bu değişikliklerin yansımalarının değerlendirilmesi yapılmıştır. 2010 yılının ikinci çeyreğinde hararetle tartışmalar sonucu kabul edilen 1983 Anayasası referandum değişikliklerinin farklı bakış açılarıyla ele alındığı bu çalışmanın ilgilenen herkese faydalı olmasını ve ileri demokrasinin egemen olacağı yepyeni bir sivil Anayasa'nın ülkemize bir an önce kazandırılmasını dilerim.

Daha önce böyle bir çalışma yapılmadığı için ele almış olduğum bu konuyla ilgili yapmış olduğum çalışmalarda karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmemde bana desteklerini esirgemeyen ve devamlı yanımda olan eşim Süleyman Elhakan'a teşekkür ederim.

Gülben Duran Elhakan

Diyarbakır 2012

ÖZET

Anayasalar, devletlerin işleyişlerini belirleyen metinler olması nedeniyle üzerlerinde sık sık tartışmalar yapılmaktadır. Çağın gereksinimlerine uygun olarak kimi zamanlar anayasalar üzerinde değişikliklere gidilmekte ya da doğrudan yeni anayasalar oluşturulmaktadır. Türkiye tarihi incelendiğinde değişik zamanlarda değişik anayasalar oluşturulduğu ya da değişikliklere gidildiği görülmektedir. Osmanlı döneminde başlayan anayasa çalışmaları Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve sırasıyla 1921 Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Zaman içerisinde, Anayasalarda değişikliklere gidilmesine rağmen, en geniş çaplı değişiklikler 1982 Anayasası üzerinde 1995, 2001 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Özellikle yargı alanında geniş kapsamlı değişiklikler öngören “2010 Yılı Anayasa Değişiklik Paketi” gündemi uzun süre meşgul eden büyük tartışmaları beraberinde getirmiş, nihayetinde 12 Eylül 201 tarihinde yapılan halk oylaması sonucunda kabul edilmiştir. Toplam 24 madde ve 2 geçici maddede değişik konulara ilişkin yenilikler getiren 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişiklikleri çok farklı konuları kapsamakla birlikte, 2010 Anayasa değişikliklerini, “temel hak ve hürriyetler ve yargı denetimi alanını ilgilendirenler” ile “yargının oluşumu ve işleyişine ilişkin olanlar” olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Değişiklik sürecinde kamuoyunda yaşanan tartışmalarda da görüldüğü üzere bir görüşe göre, değişikliklerle yargının iktidarın etkisi altına alınması amaçlanmış temel hak ve hürriyetlerle ilgili değişiklikler bu amacı gerçekleştirmek üzere kullanılmış, diğer görüşe göre ise, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı 2010 Anayasa değişiklikleri ile daha iyi sağlanmış, değişiklikler neticesinde temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran birçok madde değiştirilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi`nde Türkiye aleyhine verilen birçok kararın önüne geçilmiştir. Ancak olumsuz eleştirilere rağmen, literatür incelendiğinde yapılan değişikliklerin “olumlu” olduğu, toplumda oluşan algıyı ise “ yetmez ama evet” şeklinde olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Anayasa, 1961 Anayasası, 1982 Anayasası, Anayasa Değişikliği, 2010 Referandumu

ABSTRACT

Because of the fact that constitutions are written documents determining operations of states, there have been significant debates about them. As time passes, basic necessities of countries change regularly and either modification are seen on constitutions or new constitutions are written. As in the world, examining the history of Turkish Republic, it is seen that new constitutions were prepared or some amendments were held. Constitution studies started during Ottoman Empire period have continued in Turkish Republic period and 1921 Constitution, 1924 Constitution, 1961 Constitution and 1982 Constitution have been prepared in order. As there have been many modifications on those constitutions, basic modifications have been prepared on 1982 Constitution with the dates 1995, 2001 and 2010. Especially in 2010, there had been many debates before Referendum and significant modifications were made. Constitution Amendments were accepted at Referendum with great support. Being accepted after great debates before Referendum, basic changes at constitution amendment were new rights to employees, new receipt rights given to public and establishing Ombudsman. As a result of amendments, many articles restricting basic rights and freedom were changed and many negative results seen at European Court of Human Rights have been prevented. Despite the fact that there are some people having negative ideas about constitution modifications, it is seen examining the literature that many people have positive feelings about modifications.

Key Words

Constitution, 1961 Constitution, 1982 Constitution, Constitutional Amendment, 2010 Referendum

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLO LİSTESİ	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	3
1. GENEL OLARAK ANAYASA.....	3
1.1. Tarihsel Açıdan Anayasa.....	3
1.2. Türkiye`de Anayasa Çalışmaları.....	4
1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Anayasa Çalışmaları.....	4
1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Anayasaları.....	6
1.2.2.1. 1921 Teşkilat-ı Esasiye.....	6
1.2.2.2. 1924 Anayasası	6
1.2.2.3. 1961 Anayasası	7
II. BÖLÜM.....	9
2. 1982 ANAYASASI	9
2.1. 1982 Anayasasında Sınırlamalar	11
2.2. 1982 Anayasası Üzerine Eleştiriler	12
2.3. 1982 Anayasası ve Demokrasi.....	15

III. BÖLÜM	19
3. 1982 ANAYASASI VE 2010 REFERANDUMU	19
3.1. 2010 Referandumu Öncesinde Anayasada Gerçekleştirilen Değişiklikler	21
3.1.1.1995 Anayasa Değişikliği	22
3.1.2. 3.10.2001 Tarihli ve 4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri	24
3.2. Referandum Sonrasında Görülen Değişiklikler	26
3.2.1. Madde 10: Kanun Önünde Eşitlik	28
3.2.2. Madde 20: Özel Hayatın Gizliliği	30
3.2.3. Madde 23: Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti	33
3.2.4. Madde 41: Ailenin Korunması	35
3.2.5. Madde 51: Sendika Kurma Hakkı	37
3.2.6. Madde 53: Toplu İş Sözleşmesi Hakkı	39
3.2.7. Madde 54: Grev Hakkı ve Lokavt	43
3.2.8. Madde 69: Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar	45
3.2.9. Madde 74: Dilekçe Hakkı	48
3.2.10. Madde 84: Milletvekilliğinin Düşmesi	51
3.2.11. Madde 94: Başkanlık Divanı	54
3.2.12. Madde 125: Yargı Yolu	56
3.2.13. Madde 128: Genel İlkeler	59
3.2.14. Madde 129:Görev ve Sorumluluklar, Disiplin Kovuşturulmasında Güvence	60
3.2.15. Madde 144: Hakim ve Savcıların Denetimi – Adalet Hizmetlerinin Denetimi ...62	
3.2.16. Madde 145: Askeri Yargı	63
3.2.17. Madde 146: Anayasa Mahkemesi	67
3.2.18. Madde 147:Üyeliğin Sona Ermesi	71
3.2.19. Madde 148:Görev ve Yetkiler	73

3.2.20. Madde 149: Çalışma ve Yargılama Usulü	77
3.2.21. Madde 156 Askeri Yargıtay	80
3.2.22. Madde 157 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	81
3.2.23. Madde 159: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu.....	83
3.2.24. Madde 166: Ekonomik Hükümler- Ekonomik Ve Sosyal Konsey.....	91
3.2.25. 2010 Anayasa Değişikliği Geçici Maddeleri.....	92
3.3. Genel Değerlendirmeler	98
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
<i>age.</i>	Adı geçen eser
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AYİM	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
bk.	Bakınız
böl.	Bölüm
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DÜSAMER	Dicle Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi
EGİAD	Ege Geç İş Adamları Derneği Vakfı
HSYK	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İLO	Uluslararası Çalışma Teşkilatı
K.	Karar
m.	Madde
s	Sayfa
S	Sayı
SETA	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
t.y.	Tarih Yok
YAŞ	Yüksek Askeri Şura
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Devletlerin hukuki bir zemin içerisinde varlıklarını sürdürmeleri için sağlam ve günün gereksinimlerine cevap veren bir anayasaya sahip olmaları gerekmektedir. Anayasaların devletin işleyiş biçimlerini, devlet organlarını birbirleriyle olan etkileşimlerini belirlemesi ve temel hak ve özgürlükleri güvenceye almaları nedeniyle, devletlerin işleyiş tarzlarını belirleyen anayasa metinleri dikkatli bir şekilde hazırlanmaktadır ve değiştirilmeleri zordur. Değişik ülkelerde değişik prosedürlerin uygulanmasına rağmen, genel olarak anayasa maddelerinin değiştirilmesi, diğer konularda kanun yapmaktan daha zordur. Benzer şekilde, Türkiye`de de anayasanın maddelerinin değiştirilmesi diğer yasalar üzerinde değişikliklere gidilmesinden daha zordur. Türkiye`de, anayasada değişiklik yapmak için meclis üye tam sayısının 2/3`ünün onayı gerekmektedir. İstenilen rakamın elde edilememesi sonucunda, ya değişiklik gerçekleşmez ya da referanduma götürülür. Referanduma götürülmesi ile anayasa değişikliğini doğrudan halk belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında, anayasa değişikliklerini yapmak daha demokratik bir şekilde gerçekleşmektedir. Türkiye`de, birçok anayasa değişikliğinin yapılmış olmasına rağmen, 2010 tarihinde gerçekleştirilen anayasa değişikliği yoğun tartışmalara ve renkli kampanyalara neden olmuştur. Söz konusu anayasa değişikliği referandumunda değişik partilerin farklı görüşler ileri sürmelerinin yanı sıra gazeteciler, uzmanlar, hukukçular ve akademisyenler farklı görüşler ileriye atmışlardır. Bu çalışmada, farklı görüşler de dikkate alınarak 2010 referandumu irdelenmiş ve referandumda halkoyuna sunulan anayasa maddeleri eski ve yeni halleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Çalışma genel olarak 2 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde tarihsel açıdan dünyadaki anayasa çalışmaları kısaca bahsedildikten sonra Türkiye`de gerçekleştirilen anayasa çalışmalarından bahsedilmiştir. Bu aşamada, Osmanlı dönemindeki

anayasa çalışmaları ile 1921 Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise geniş bir literatür çalışması yapılarak 2010 Referandumundan bahsedilmiştir. Bu bölümde, öncelikle 1982 Anayasası üzerinde yapılan 1995 tarihli ve 2001 tarihli Anayasa değişikliklerinden bahsedilmiştir. Arkasından, 2010 Referandumunun kabul edilmesinden sonra görülen değişiklikler incelenmiştir. Bu aşamada, değişikliğe gidilen maddelerin ilk halleri ve değişiklikten sonraki halleri karşılaştırmalı olarak gösterilmiş ve değişiklik hakkında ileri sürülen farklı görüşler anlatılmıştır. Bu noktada, 2010 tarihli Anayasa değişikliğini hazırlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin gerekçelerine yer verilmiş ve değişik yazarların konu hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

I. BÖLÜM

1. GENEL OLARAK ANAYASA

1.1. Tarihsel Açıdan Anayasa

Genel olarak değerlendirildiğinde, ilk anayasanın hangisi olduğu yönünde değişik fikirlerin olduğu görülmektedir. Tarihçiler, genel olarak, yönetsel ve politik bütünlüğü sağlayacak bir dil oluşturan ilk anayasanın, 1638 Connecticut Temel Yönergeleri olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Öte yandan, “anayasa” kelimesinin kullanıldığı ilk anayasa ise 1776 tarihli Virginia Anayasası’dır.¹

Bunun yanı sıra, değişik bölgelerde ve değişik zamanlarda anayasaya benzeyen metinlerin bulunduğu görülmektedir. Örneğin Macarların, kökleri 1222’deki “Altın Boğa’ya kadar inen güçlü bir hukuk yönetimi gelenekleri vardı. Ne var ki böylesi gelenekler, çoklukla çerçeve niteliğinde ve soğuk örneklerdir.²

Yukarıda da bahsedildiği üzere, ilk somut anayasa 1776 tarihli Virginia Anayasasıdır. 1776’daki Bağımsızlık İlanı’nın hemen ardından, on üç eski İngiliz kolonisinde bir dizi yeni anayasa yazımına girişildi. Bunlardan on beşi, 1776 ile 1787 arasında yayınlanmakla birlikte, en önemlisi 1776’da yayınlanan oldu. Bunlar arasında Virginia ve Pennsylvania anayasaları özellikle sayılabilir. Her iki anayasa da, Amerika dışında da ilgi yaratmış ve birçok dile, öncelikle de yayınlanmasından birkaç hafta sonra Fransızca’ya çevrilmişlerdi. Diğer kopyalar da, ister İngilizceleri ister Fransızca ya da bir başka dildekileri olsun, kısa süre içinde Avrupa’da Polonya’dan başlayarak Almanya,

¹ Blaustein Albert, “ABD Anayasası: Amerika’nın En Büyük İhracatı”, **A.B.D. Dışışleri Bakanlığı Elektronik Dergisi**, C. 9, S. 1, 2004, s. 9.

² Howard Dick, **Dünya Çapında Anayasal Demokrasiye Doğru: Amerikan Yaklaşımı**, A.B.D. Dışışleri Bakanlığı Elektronik Dergisi, C.9, S. 1, 2004, s. 21.

Avusturya, İsviçre ve İspanya'daki; Yeni Dünya'da da Meksika, Venezüella, Arjantin ve Brezilya'daki bilim insanlarının ellerine ulaştı.³

İlk anayasanın oluşturulmasına benzer şekilde, ilk anayasa yargılaması da Amerika'da yapılmıştır. Anayasa Yargılamalarının görülmesinin ardından değişik ülkelerde Anayasa Mahkemeleri de kurulmuştur (Kurnaz, 2006: 93). Avrupa'da ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında, geçmişte yaşanan acı tecrübelerin bir sonucu olarak insan hak ve hürriyetlerinin etkin bir şekilde korunması zorunluluğu ortaya çıkmış, bu da anayasa yargısını gündeme getirmiştir. Anayasa yargısının giderek yaygınlık kazanmış olmasının sebeplerini, Kıta Avrupası'nda demokrasi anlayışının gelişme göstererek farklı bir içerik kazanması, kuvvetler ayrılığı kavramındaki gelişmeler, anayasanın üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesinin yerleşmesi ve en önemli olarak da insan haklarının yasama organı karşısında korunması olarak sayılabilir.⁴

1.2. Türkiye'de Anayasa Çalışmaları

1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Anayasa Çalışmaları

Anayasa çalışmaları Osmanlı İmparatorluğu'nda son dönemlerde gerçekleştirilmiştir. Dünyadaki Anayasal çalışmalar çok eskilere dayansa da, ülkemizdeki ilk Anayasa Osmanlı İmparatorluğu döneminde kabul edilen ve 1876 yılında yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'dir. Ülkemizdeki ilk anayasal metin olma özelliğini taşıyan Kanun-i Esasi, kabul edildiği dönemin şartlarına göre oldukça ileri sayılabilecek demokratik hükümler içermesi bakımından önemli bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Kanun-i Esasi'de 1909 yılında yapılan değişikliklerle kişisel hak ve özgürlükler önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmıştır.⁵

Kanun-i Esasi'den önce ise bir anayasa bulunmamasına rağmen bir anayasa çalışması olarak nitelendirilebilecek olan "sened-i ittifak" üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Sened-i ittifak 1808 yılında merkezi hükümetin temsilcileri ile Ayan Meclisi temsilcileri arasında

³ Blaustein, a.g.e., s. 9.

⁴ Yavuz Atar, "Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması", **Stratejik Düşünce Enstitüsü Yargı Raporu**, Şubat, 2010, s. 6.

⁵ TÜHİS, **Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları (1982, 1961, 1924)**. Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, 2010, s. 1.

imzalanmıştır. Sened-i ittifak anlaşmasına göre devletin işlerini sadece devletin memurları gerçekleştirecektir. Diğer tarafta, herhangi bir ayan isyan ederse diğer ayanlar devlet için bu isyanı bastıracaktırlar. Sened-i ittifak bu niteliğiyle ilginç bir anayasal metin olmakla beraber, hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak koruyucu bir mekanizma getirmemiştir. Gerçekte bu belge, merkezi hükümetin ne kadar zayıfladığını göstermektedir. Sened-i ittifak anlaşmasının imzalanmasından birkaç yıl sonra II. Mahmut sened-i ittifak hükümlerini tanımamıştır.⁶

Sened-i ittifaktan sonra Osmanlı anayasal gelişmelerin ikinci aşaması 1839 tarihli Tanzimat Fermanı olmuştur. Bu fermanda devletin bütün uyrukları için can, mal ve ırz güvenliği vaat edilmiş, vergi ve askerlik işlerinin der bir düzene bağlanacağı taahhüt edilmiştir. Bu vaatler 1856 Islahat Fermanı ile de yinelenmiş, ayrıca bu ferman ile din farkı gözetilmeksizin bütün devlet uyruklarının eşit işlem göreceği ilkesi de getirilmiştir. Tanzimat ve Islahat Fermanlarında yer alan ilkeler hukuk devletinin gelişimi bakımından önemli olmakla birlikte henüz o dönemde bu ilkelerin etkinliğini sağlayacak ve padişahın yetkilerini sınırlandıracak mekanizmalar kurulmuş değildir. Ferman hükümlerine uyup uymamak padişahın takdirine bağlı kalmıştır.⁷

Tüm bu gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi bir zorunluluk olarak görülmüştür. Tanzimat döneminde yetişen devlet adamları ve aydınlar Osmanlı'nın kurtuluşunu batılı anayasa biçimlerinin benimsenmesinde görmüşlerdir. Kanun-i Esasi'nin 1876 yılında ilan edilmesiyle beraber mutlak monarşiden meşruti rejime geçilmiştir. Böylece ilk Osmanlı anayasası halk tarafından verilen bir mücadele sonucu değil, küçük bir kesim aynının zorlaması ile birlikte padişah tarafından atanmış bir kurul tarafından hazırlanmış ve padişah tarafından tek yanlı olarak ilan edilmiştir. Bu anayasa, Belçika ve Fransa anayasalarından esinlenerek hazırlanmıştır.⁸

⁶ Ergun Özbudun, "Türk Anayasa Hukuku", **Ankara Etkin Yayınları**, 2004, s. 25.

⁷ Polat, T. (2005), Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde 1982 Anayasasında Yapılan Değişiklikler Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁸ Ergün, a.g.e, s. 22.

1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Anayasaları

1.2.2.1. 1921 Teşkilat-ı Esasiye

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamalarında gerçekleştirilen ilk faaliyetlerden biri bir anayasa hazırlamak olmuştur. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kurtuluş Savaşı koşullarında yapılmış bir anayasadır. Dolayısıyla Kanun-i Esasi gibi bir batılılaşma etkisi görülmemektedir. Daha çok kurtuluş savaşını gerçekleştirecek somut ihtiyaçlara cevap verilmesi amaçlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen dönemde, ülkede iki karşıt akım ortaya çıkmıştır. Biri, İmparatorluğu Sevr Anlaşması kapsamında devam ettirmek isteyen İstanbul hükümeti, diğeri ulusal kurtuluşu sağlamak isteyen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir.⁹

1921 Teşkilat-ı Esasiye kanununu özel yapan noktalardan bazıları demokrasi fikri ve milli egemenlik fikrine yer vermesidir. Demokrasi fikri ve milli egemenlik fikrinin 1921 Anayasası ile anayasa hukukumuzda girdiği kabul edilmektedir. Savaş koşulları içerisinde oluşmasına rağmen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hazırlanışı ve kabul özellikleri bakımından Türk anayasacılığının demokratik bir örneği olarak kabul edilmektedir.¹⁰

1921 Teşkilat-ı Esasiye kanunu yeni bir devlet kurmuştur. Polat (2005)'in de belirttiği üzere, 24 maddeden oluşan bu anayasa ile ulus egemenliğine dayanan yeni bir Türk Devleti kurulmuştur. Anayasa, 24 madde ile kısa bir çerçeve anayasa niteliğindedir.¹¹ Teşkilat-ı Esasiye maddeleri Ek 1'de detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu savaş durumunda İstanbul hükümetine rağmen hazırlanmıştır, detaylı bir anayasa olmamıştır ve savaş bitiminde değiştirilmiştir. Yerine, 1924 Anayasası hazırlanmıştır.

1.2.2.2. 1924 Anayasası

Daha önce de belirtildiği üzere, 1924 Anayasası savaş anında oluşturulmuştu ve kısaydı. Dahası, çağdaş bir anayasa niteliğinde değildi. İmparatorluk ve saltanatın kaldırılması ve yeni bir Türk Devletinin kurulmasından sonra yeni devletin ihtiyaçlarına

⁹ Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2004, s. 121.

¹⁰ Polat, a.g.e., s. 26

¹¹ Polat, a.g.e., s. 26

cevap verecek yeni bir anayasaya olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. 1924 Anayasası, 1921 Anayasasının aksine kurucu meclis tarafından oluşturulmamış, İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanmıştır. 1924 Anayasası, 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilmiş ve 23 Nisan 1924 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anayasa taslağı hazırlanırken 1875 Fransa anayasası ile 1921 Polonya anayasasından yararlanılmıştır. 1924 Anayasası 6 bölüm ve 105 maddeden oluşmaktadır.¹²

1924 Anayasası otuz yıl boyunca yürürlükte kalmıştır ve çok fazla değişiklik yapılmamıştır. 10 Nisan 1928 tarihinde yapılan değişiklikle beraber “Türkiye Cumhuriyeti`nin dini İslam`dır” kuralı anayasadan kaldırılmıştır. 5 Şubat 1937`de yapılan değişiklikle 2. Maddeye laiklik ilkesi getirilmiştir. Bu değişiklik Türkiye Cumhuriyeti`nin batı hukuk sistemiyle uyum sürecinde en önemli noktalardan biri olmuştur. 5 Ocak 1934 tarihinde yapılan değişiklikle kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve seçme yaşı 18`den 22`ye çıkarılmıştır. Bu değişiklik dönemin birçok batı ülkesinin de önünde bir adım olarak tarihe geçmiştir. Nitekim 1946 yılından sonra da demokrasinin en temel kriteri olan çok partili döneme Türk tarihinde 1924 Anayasası döneminde geçilmiştir.¹³

1.2.2.3. 1961 Anayasası

1961 Anayasası 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden sonra hazırlanmıştır. 1961 Anayasası bazı kesimlerce “Bireysel Hak ve Özgürlükler” yönünden şimdiye kadar yapılmış en iyi Anayasa olarak kabul edilmektedir.¹⁴

1960 askeri darbesinden sonra demokratik düzene tekrar geri dönebilmek için hemen anayasa oluşturmak için çalışmalara başlanmış ve üniversite öğretim üyelerinden oluşan bir komisyon (Milli Birlik Komitesi) anayasa taslağını hazırlamak üzere görevlendirilmiştir. İstanbul Komisyonu adıyla da anılan bu heyet uzun çalışmalardan sonra bir tasarı hazırlamışsa da söz konusu tasarı tepkiler çekmiştir. Bunun üzerine yeni bir kurul oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu yeni kurul Kurucu Meclis olmuştur. Kurucu Meclis anayasayı yapmanın yanı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisi`nin diğer yetkilerine de sahip

¹² Gözübüyük, a.g.e.,s. 21

¹³ Polat, a.g.e., s. 28

¹⁴ Hakan Yıldız, Anayasa Değişiklik Paketi Ne Öngörüyor. **Hukuk ve Hayat Derneği Dergisi**, S. 9, 2010, s. 47

olmuştur. Kurucu Meclis kendisine tanına süre içerisinde 1961 Anayasası'nı hazırlamayı başarmıştır.¹⁵

1961 Anayasası hakkında itirazlar ve olumsuz eleştiriler olmuştur. Soysal (1990)'a göre 1961 Anayasası'nda belirli bir donukluk vardır ve 1961 Anayasası ileriye dönük, düşünce özgürlüğünden hız alan gelişmelere açık bir metin olmak yerine, kurulu düzenin savunulması için çok rahatlıkla kullanılabilir bir metin olmuştur.¹⁶

Diğer tarafta, 1961 Anayasası hakkında olumlu görüş bildirenler de bulunmaktadır. Fendoğdu (2002)'ye göre 1961 Anayasası döneminde, düşünce özgürlüğü, hak arama özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerde hiç bir özel sınırlama nedeninden söz edilmemişti. 1961 Anayasası, özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda, "kademeli sistemi" kabul etmiş; yani bazı özgürlükler hiç sınırlanmayacak, bazıları Anayasada belirtilen nedenlerle sınırlanabilecek (nitelikli yasa kaydı), bazıları ise kanunla sınırlanabilecektir (basit yasa kaydı).¹⁷

Ayrıca, 1961 Anayasasının hemen arkasından Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. 1961 Anayasası'nı hazırlayanlar kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek amacıyla Anayasa Mahkemesi kurmanın gerekliliğini düşünmüşlerdir. Anayasa Mahkemesinin kurulması 1961 Anayasası'nın en önemli özelliklerinden biri olarak gösterilebilir.¹⁸

¹⁵ Polat, a.g.e., s. 28

¹⁶ Fendoğdu Tahsin, **2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması**, 2002
http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2011), s. 81

¹⁷ Fendoğdu, a.g.e., s. 122

¹⁸ Kurnaz Haluk, Üye Seçimi ve Bireysel Başvuru ile Bazı Yetki ve Görevler Açısından Anayasa Mahkemesi. **Yasama Dergisi**, S. 2, 2010, s. 93

II. BÖLÜM

2. 1982 ANAYASASI

1982 Anayasası da 1961 Anayasası gibi askeri bir darbenin arkasından hazırlanmıştır. Benzerliklerin olmasına rağmen, 1982 Anayasası 1961 Anayasası ile karşılaştırıldığında biçim yönünden oldukça uzun ve ayrıntılı olduğu göze çarpmaktadır. 1961 Anayasası'nın 157 madde ve 11 geçici maddeden oluşmasına rağmen, 1982 Anayasası 177 madde ve 16 geçici maddeden oluşmaktadır. Daha da önemlisi, 1982 Anayasası'nın hemen hemen tüm maddeleri 1961 Anayasası'nın ilgili maddelerine oranla daha uzun ve ayrıntılıdır. Her iki anayasa da sadece genel ilkeleri ortaya koyup bunların uygulama biçimlerini kanunlara bırakma amacı güden çerçeve anayasa anlayışının yerine birçok muhtemel durumları düzenlemek isteyen kazuistik yöntemle yer verildiği gözlemlenmektedir. Her iki anayasada da hürriyetçi demokrasilerin büyük bölümünde kanunlara ya da yasama meclisleri iç tüzüklerine bırakılan bazı kanunların anayasa aracılığıyla düzenlenmesi yoluna gidilmiştir.¹⁹

1982 Anayasasının, 176. madde dolayısıyla esas metne dahil sayılan Başlangıç bölümünde insan hakları kavramının özü olan "insan onuru" kavramına atıfta bulunulmuş (prf. 6), Cumhuriyetin niteliklerinden söz eden 2. maddesinde ise -ki bu madde 4. madde dolayısıyla değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez- insan haklarına saygılı, demokratik toplum ve devlet düzeni ilke olarak düzenlenmiştir.²⁰

İnsan haklarının devlet güvencesi sağlanarak pozitif hukukla (Anayasa) ya da yargı kararlarıyla somutlaşmış halleri olan temel hak ve özgürlükler Anayasamızın 12. ve devamı

¹⁹ Özbudun, a.g.e., s. 58

²⁰Mehmet Hekimoğlu, (t.y.)"1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı", <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m4.pdf> , s. 57

maddelerinde yer almıştır. Bu maddeleriyle Anayasa, gerek İnsan Hakları Bildirisi, gerekse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin öngörmüş olduğu insan hakları çeşitlerinin birçoğunu somut bir içeriğe kavuşturmuştur.²¹

1982 Anayasası tıpkı 1961 Anayasası gibi temel hak ve özgürlükleri ünlü Alman Kamu Hukukçusu Georg Jellinek tarafından yapılan geleneksel ayrıma uygun olarak çağdaş klasik demokrasilerdeki hak ve özgürlüklerin hemen hepsini içerecek bir şekilde üçlü bir tasnif modeline göre düzenlemiştir: Koruyucu haklar (status negativus), sosyal haklar (isteme hakları ya da status positivus)) ve siyasal (katılma hakları ya da status activus) haklar. Böylece Anayasa tıpkı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi gibi, yalnızca kişi hakları ve siyasi hakları değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik hakları da temel hak ve özgürlükler arasında sayarak çağdaş görüşü benimsemiştir.²²

1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin “toplumu yeniden inşa” tasarımıyla yazıldığı için, bundan “sosyal haklar” da nasibini aldı. Sosyal haklar alanı farklılaştırıldı: “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı bölümle (m. 41-65), 1961 Anayasası sistematigi sürdürülmekle birlikte, düzenleme ve yazım tarzı olarak sosyal haklar, İnsan hakları yaklaşımıyla değil, daha çok program hükümler şeklinde düzenlendi.²³

Sosyal hakların ilki, çalışma hakkı ve özgürlüğüdür; ikincisi, sosyal güvenlik hakkıdır. Bunlar doğrudan doğruya kişinin yaşamını sürdürebilmesi için vazgeçilmez haklardır. Toplu sosyal haklar (sendika özgürlüğü, grev hakkı gibi) ise, çalışma ve sosyal güvenlik haklarının “aracı” hakları ya da güvenceleridir.

“Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir” (1982 Any., m. 49/1). Devlet, “işsizliği önlemeye elverişli bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır” (f. 2).²⁴

Sosyal güvenlik, toplumsal yaşamdan kaynaklanan riskler karşısında bireyleri korumayı hedef alır. Aslolan, ülke nüfusunun bütününe toplumsal güvenlik rejimi içine alabilmektir. “Herkes”e sosyal güvenlik hakkını tanıyan Anayasa, devlete, “bu güvenliği

²¹ Özbudun, a.g.e., s. 58-59

²² Özbudun, a.g.e., s. 63

²³ İbrahim Kaboğlu, ‘Anayasada Sosyal Haklar Alanı ve Sınırları’, **Marmara Üniversitesi Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu**, s. 44-45, 2010

²⁴ Kaboğlu, a.g.e., s. 45

sağlayacak tedbirleri al(ma) ve teşkilatı kur(ma)” (m. 60) görevini vermektedir. Bu nedenle 65. maddenin yorumu, sosyal güvenlik hakkı bakımından da önem taşımaktadır.²⁵

Anayasadan bahsederken üzerinde durulması gereken önemli bir konu da kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi açısından 1982 Anayasasında, yasama yetkisinin yanında yürütmenin de görev ve yetki olarak ifade edilmesi, yürütme organının bir düzenleme yetkisine sahip olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Anayasamızda ise yürütme için asli düzenleme yetkisi olarak tanımlanabilecek konular sıkıyönetim, olağanüstü hâl kanun hükmünde kararname ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu iki hâlde de yetki yine anayasadan doğmaktadır. Anayasadan kaynaklanan bu iki yetkinin görev olarak tanımlanmaması ise kararnamelerin içeriklerinden kaynaklanan bir zorunluluk olmaktadır. Yürütme organının yukarıda ifade edilen iki durum dışında yasamanın türevi olarak kanuni düzenleme olmadan asli düzenleme yetkisi kullanabileceği bir durum 1924 ve 1961 Anayasaları’nda olmadığı gibi 1982 Anayasası içinde söz konusu değildir.²⁶

1982 Anayasası’nda yapılan düzenlemeler ile yasama ve yürütme karşısında yargı-
nın yapacağı denetimin kapsamının daraldığı görülmektedir. Bu düzenlemeler egemenlik kavramındaki değişikliklerle birlikte yasama, yürütme ve yargı erkleri arasından yürütmeye daha fazla yetki verilmesi sonucunu doğurmuştur.²⁷

2.1. 1982 Anayasasında Sınırlamalar

Bütün çağdaş anayasalar gibi 1982 Anayasası da temel hak ve organların hangi organ tarafından ne gibi nedenlere dayanılarak ve ne ölçüde sınırlanabileceğini düzenleyen kurallara yer vermiştir. Buna göre “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacıyla ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanun ile sınırlanabilir. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel

²⁵ Kaboğlu, a.g.e., s. 44-49

²⁶ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2008, s. 195-196.

²⁷ Mustafa Koçak, **Batıda ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi Devlet ve Egemenlik**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006, s. 247-248

sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngöröldükleri amaç dışında kullanılamaz".²⁸

1982 Anayasası ilk şekliyle temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde iki tür sınırlama nedeni öngörmüştür. Bunlar genel sınırlama nedenleri ve özel sınırlama nedenleridir. Genel sınırlama nedenlerin Anayasanın 13. Maddesinde sayılmış ve bunların temel hak ve özgürlüklerin tümü için geçerli olduğu belirtilmiştir. Anayasada böyle bir kuralın yer almasına karşın bu nedenlerin tümünün bütün hak ve özgürlüklere uygulama olanağının bulunmadığı, bazı özgürlüklerin niteliği gereği sınırlama nedenlerinin her türlüüne maruz kalmasının mümkün olmadığı söylenebilir.²⁹

Gerek 1961 Anayasası ve gerekse 1982 Anayasası anayasa kurallarının ve dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerle ilgili kuralların yalnız devlet organlarını değil, üçüncü kişileri de bağlayacağını belirtmektedir.³⁰

2.2. 1982 Anayasası Üzerine Eleştiriler

1961 Anayasası bir askerî rejim ortamında, 37 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi ve seçkinci bir karakter taşıyan Temsilciler Meclisi'nden meydana gelen Kurucu Meclis tarafından yapılmıştır.

1961 Anayasası bir yandan hak ve özgürlükler bakımından Batı standartlarını getirmiş bir anayasa olmasına rağmen, diğer yandan bu anayasa ilk kez MGK gibi yarı - askerî bir kurulu anayasal organ haline getirerek yürütme erkine ortak etmiş, ilk kez askerî mahkemeleri ve Askerî Yargıtay'ı anayasal organ haline getirerek asker kişilerin açısından tabii hakim ilkesine aykırı olarak askerî yargıya geniş bir görev alanı belirlemiş, sivilleri bazı önemli suçları nedeniyle askerî yargının görev alanına sokmuş, böylece askerî vesayetinin ve çift başlı yargının yolunu açmıştır. 1971 askerî darbesinden sonra ise açık tutulan parlamento darbeyi yapanlar tarafından anayasa değişiklikleri yaptırılmıştır.

²⁸ Nihat Bulut, "4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Rejiminin Birey Devlet İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi", http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/2001_V_3.pdf, (Erişim Tarihi: 02.05.2011), 2001, s. 42

²⁹ Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 1989, s. 160

³⁰ Fazıl Sağlam, "1982 Anayasasının 25 Yılı: Bir Geçici Bilanço ve Perspektifler" 2007 <http://www.sbf.istanbul.edu.tr/duyurular/BGBvP/FazilSaglam.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.05.2011) s. 20

Yapılan değişikliklerle MGK üzerinden TSK'nın yürütme üzerindeki ağırlığı arttırılmış ve daha önemlisi asker kişilerle ilgili idari işlem ve eylemlerin hukuki denetimi Danıştay'dan alınmış ve ilk kez oluşturulan Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ne verilmiştir. Ayrıca 1961 Anayasası'nda özgürlük kuralı, sınırlama istisna olmasına rağmen, yapılan değişiklikle bu durum tersine çevrilmeye çalışılmıştır. Hak ve özgürlükleri sınırlama nedenleri çoğaltılarak "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" gibi soyut, muğlak sınırlamalar getirilmiştir.

Bir darbe ürünü olan 1982 Anayasası ise, devleti yücelten, kutsayan, bireyi korumasız bırakan, tam bir geriye gidişini ifade eden, 1961 Anayasası ile oluşturulan bu devlet otoritesini ve askerî vesayeti pekiştiren, hak ve özgürlükleri sınırlamalarla kullanılamaz hale getiren bir anayasa olmuştur.

1982 Anayasası askerî vesayetin sınırlarını daha da genişletmiştir. AB ilerleme raporları doğrultusunda yapılan değişiklikler anayasanın felsefesinin, ruhunun, amacının değişmesini sağlayamamıştır.

1982 Anayasası'nın Başlangıç bölümünde, anayasanın "demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi" olunduğu belirtildikten sonra, değiştirilmesi mümkün olmayan maddelerden biri olan 2. maddede devletin nitelikleri arasında demokratik devlet, devletin temel nitelikleri arasında sayılır ve 5. maddede de, "demokrasiyi korumak", devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılır. Anayasanın daha sonraki bölümlerinde de demokrasiden sıklıkla bahsedildiğine göre, 1982 Anayasası'nın demokrasiyi nasıl anladığı ve devlet kurumlarının demokrasi kurallarına uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.³¹

1982 Anayasası üzerinde çok ciddi eleştirilerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Yıldız (2010)'a göre yönetimi ele alan Askeri İrade; 1961 Anayasası ile oluşturulan sistemi daha da geliştirerek devlet idaresine halkın katılımcılığını daha fazla engelleme yoluna gitti. Darbeciler tarafından hazırlanan Anayasa; "hayır" oyu kullanılmasına dair yapılacak bir

³¹ Fatih Demirci, 1982 Anayasasında Demokratik Devlet İlkesi, 2009.

<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi4.pdf> (Erişim Tarihi: 11.05.2011), s. 2.

propagandanın yasaklandığı bir ortamda milletimiz tarafından salt “askeri rejimden kurtulma” amacıyla referandumda kabul edildi. “hayır” oyu kullanılmasına dair yapılacak bir propagandanın yasaklanması, anayasasının demokratik olmadığına bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.³²

Fendoğdu (2002)'ye göre 1982 Anayasası, Batıdaki Anayasal gelişmelere aykırı olarak hazırlanmış, bireyin Devlete karşı korunmasını amaçlamamıştır. Tepki anayasası olan ve özgürlüklerin teröre neden olacağı varsayımından çıkış yapan, hiyerarşik yöntemle hazırlanan bu Anayasa, birey karşısında devleti kutsayan bir yapıdadır. Birey ve toplumu siyasi bir tehdit olarak gören, onları siyasi bir dar alana hapseden, devleti kurarken de devleti koruma içgüdüyle davranan bir yapıdadır.³³

Kaya (2005)'e göre, halen yürürlükte olan 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile çağdaş batı anayasalarına örnek olmak üzere İtalya, Fransa ve Almanya anayasaları incelendiğinde Anayasal İktisat teorisinin öngördüğü ekonomik ve mali politikaların hiçbirinde tam anlamıyla yer almadığı anlaşılmaktadır.³⁴

Türkiye'nin 1982 Anayasasının oluşumunu hazırlayan süreç içerisinde AB ile ilişkileri durağan olarak seyretmiştir. Bunda ülkenin 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik kriz, siyasi ve sosyal bunalımlar neticesinde AB'ye karşı üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmemiş olmasının etkisi büyüktür. 1982 Anayasası yapılırken 1970'li yılların etkisiyle batı uygarlığını yakalama ülküsünden uzaklaşmış, otoriter bir devlet modeli benimsenmiş ve özgürlükler batı standartlarının çok altında düzenlenmiştir. Türkiye'nin o yıllarda yaşadığı bu süreç, Türkiye'yi AB rotasından uzaklaştırmış ve ipler kopma noktasına gelmiştir. Ancak bu geçiş dönemi sonrasında Türkiye yeniden AB hedefine doğru harekete geçmiş ve 1990'lı, özellikle de 2000'li yıllarda çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler öncelikle temel bir dönüşümü gerektirdiği için 1982 Anayasası bu dönemde önemli değişikliklere uğramıştır. Değişikliklerin temel özelliği anayasanın yapım aşamasında ortaya konan olumsuz düzenlemeleri kaldırmak, daha

³² Yıldız, a.g.e., s. 47.

³³ Fendoğdu, a.g.e., s. 112.

³⁴ Kaya K.(2005).Anayasal İktisat Çerçevesinde AB Anayasası ve Türkiye, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s. 2.

demokratik ve özgürlükçü bir anayasal düzene geçmek yönünde olmuştur. Anayasada yapılan tüm değişikliklerde bu gerçek vurgulanmıştır.³⁵

2.3. 1982 Anayasası ve Demokrasi

Anayasa üzerinde yapılan eleştirilerin temelinde olan unsurlardan biri de “demokrasi” kavramıdır. Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere Anayasa’nın 176. maddesine göre Anayasa metnine dâhil olan Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten Başlangıç kısmında Anayasanın, TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, “*demokrasiye âşık*” Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunduğu belirtilir. Burada anayasa romantik bir dille kaleme aldığı başlangıç bölümünde demokrasiyle duygusal bir ilişki, bir aşk ilişkisi kurmaktadır. Bu nedenle Taha Parla hafifçe romantik olduğunu ileri sürdüğü 1961 Anayasası’na karşılık, 1982 Anayasası’nın tamamen metafizik olduğunu ileri sürmektedir.³⁶

Anayasada demokrasi mükemmeliyetçi bir anlayışla belirtilmektedir. Anayasanın başlangıç bölümündeki bu ifadenin ironik bir boyutu olduğunu da Zühtü Arslan dile getirmektedir.

“1982 Anayasası da, 61 Anayasası’nu izleyerek, anayasanın “TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatları”na emanet edildiğini belirtiyor. Buradaki ironi iki yönlüdür. Birincisi anayasanın “Türk milleti tarafından” hazırlandığının ifade edilmesidir. Bunu, hazırlanan belgeye “demokratik meşruiyet” kazandırma girişimi olarak okuyabiliriz. Nitekim, Milli Güvenlik Konseyi’nin beş komutanı tarafından son şekli verilen anayasa, bir halkoylaması sonucu kabul edilmiştir. Bu halkoylaması yasaklamalar ve sınırlamalar ile malûl olsa da hazırlanan belgeye “toplum sözleşmesi” niteliği vermek için yapılmıştır. Ancak, milletin serbest iradesiyle ve tüm kesimlerin temsiliyle anayasanın hazırlık sürecine katılmadığı, dolayısıyla bunun gerçek bir “toplum sözleşmesi” olmadığı da bilinmektedir. İroninin ikinci boyutu Türk milletinin hazırladığı anayasayı “demokrasiye âşık Türk evlatları”na emanet etmesinde ortaya çıkıyor. Aslında Türk milleti anayasayı kendi kendisine emanet ediyor. Emanet eden ve edilen, özne ile nesne, yöneten ve yönetilen

³⁵ Polat, a.g.e., s. 26.

³⁶ Taha Parla, **Türkiye’de Anayasalar**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 31.

aynıdır: Vatan ve millet sevgisiyle dolu ve demokrasiye âşık Türk evlatları. Ne var ki, "Türk milleti adına" anayasayı "Türk evlatları"na emanet edenler, aynı zamanda demokratik anayasal düzeni yıkıp yerine askerî bir yönetim tesis edenlerdir."³⁷

Anayasanın 120. Maddesinde de benzer bir durum görülmektedir. Olağanüstü hal ve sıkıyönetimin ilan edilme şartlarından ilki, "*Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddî belirtilerin ortaya çıkması*" durumudur. Buradaki sözdizimi, anayasa ile kurulan yerleşik düzen ile demokrasi özdeşleştirilmekte ve yerleşik düzenin kendiliğinden demokrasi olduğu zımnen ifade edilmektedir. Dolayısıyla Anayasaya göre yerleşik anayasal düzene karşı şiddet hareketleri, demokrasiye karşı şiddet hareketleriyle aynı anlama gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Anayasanın nazarında demokrasiyle kastedilen şey, yürürlükteki anayasal düzenden başkası değildir.³⁸

Demokrasi ile anayasada ne kastedildiğini yeniden düşündüğümüzde, Anayasa'nın 13. maddesinde temel hakların sınırlanmasında kullanılan demokratik toplum düzeninin gerekleri kavramının neyi içerdiğini anlayabiliriz:

*"Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, demokratik toplum düzeninin... gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."*³⁹ Burada sadece olağan dönemde geçerli olmak üzere, temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasının sınırı olarak "demokratik toplum düzeni" kriteri getirilmiştir. Yine de bu kriterin ne anlama geldiği ve neyi içerdiği ise tartışma konusudur. Kenan Evren'in anayasayı tanıtmak için 25 Ekim 1982'de Trabzon'da yaptığı bir konuşmada bu kriterle ilgili şunu söylemektedir:

³⁷ Zühtü Arslan, "İronik Demokrasi-2", **Zaman Gazetesi** 17.06.2007, s. 9.

³⁸ Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 4. Baskı, Orion Yayınları, Ankara 2007, s. 196.

³⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 196.

*“Temel hak ve hürriyetler ile ilgili genel ve özel sınırlamalar, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.” Yani, sana bu temel hak ve hürriyetleri veriyorum ama demokrasinin haricinde kullanamazsın.*⁴⁰

Burada demokrasi ile kastedilen şeyin ne olduğu yeterince açık değildir. Çünkü burada hakları sınırlamanın bir sınırı olarak belirtildiğine göre, bu sınır yeterince açık ve net olmalıdır. Anayasa Mahkemesi, 1986 tarihli bir kararında bu duruma bir açıklık getirmiş ve *“yasa koyucu... demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı düşmeyecek sınırlamalar getirebilecektir. Burada sözü edilen demokratik toplum düzeniyle, hiç kuşkusuz Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenen hukuk düzeninin kastedildiğinde duraksamaya yer yoktur”* ifadeleriyle mevcut yerleşik düzeni demokratik toplum düzeni olarak nitelendirmiştir.⁴¹

Yine Anayasa'nın hazırlık çalışmalarında yapılan tartışmalar esnasında, Anayasa Komisyonunun, Anayasa'nın 13. maddesinin ikinci fıkrasındaki temel hak ve özgürlüklerin demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olarak sınırlandırılmayacağına dair görüşünün Danışma Meclisi'ndeki tartışmalarında, bu ölçütün *“bu anayasada kararlaştırılan demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmaması”* biçiminde belirtilmesi gerektiği önerisi üzerine Anayasa Komisyonu adına söz alan Feyyaz Gölcüklü şunu söylemiştir: *“Bu anayasada öngörülen'e gerek yoktur. Çünkü Türk ülkesinde kurulan demokrasi, bu Anayasadaki demokrasidir, bu anayasanın hükümlerine tâbi demokrasidir...Onun için demokratik rejim dedik,. Zaten bundan anlaşılan da Anayasamızın demokratik toplumdur. Standardı da bellidir.”* Bu sözlerden Anayasanın benimsemiş olduğu demokrasinin, milli anlamda demokrasi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Komisyon sözcüsünün daha sonra yaptığı açıklamadaki *“Bizim Batı dünyasından ayrı bir demokrasi anlayışımız yoktur, kendimizi o camiada buluyoruz”* şeklindeki ifadesi, demokratik toplum düzeninin, Batı tipi demokrasi olduğu anlaşılmaktadır.⁴²

⁴⁰ Kenan Evren, *“Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Yeni Anayasayı Devlet Adın Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar”*, TBMM Basımevi, Ankara 1982

⁴¹ Yavuz Atar, *“Türk Anayasa Hukuku”*, 4. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2007, s. 123-124.

⁴² Yusuf Şevki Hakyemez, *“2010 Anayasaya Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti”*. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XIV, Y. 2010, S. 2, s. 152-158.

Ancak Anayasa Mahkemesi, bazı kararlarında demokrasiyi, özgürlükçü-çoğulcu Batılı model anlamında yorumlarken, başka bazı kararlarında bu kavramı Türkiye'nin anayasal düzeniyle özdeşleştirmiştir.⁴³

Bu bağlamda mevcut anayasal düzenin demokratik açıdan tartışılır yanları olmakla birlikte, anayasanın bu düzeni daha baştan demokratik olarak nitelendirmesi, mevcut düzeni koruma kaygısının demokratik kaygıdan önce geldiğinin bir göstergesi sayılabilir. Demokrasinin felsefi temellerini inceleyen pek çok araştırmacıya göre, demokrasinin mükemmelen uyumlu bir toplum idealinin adı olarak kullanılması, demokrasinin gayrimeşru ütopyacı bir algılamasına yol açacaktır. Çünkü demokrasinin görevi, bütün tartışmaların sona erdiği uyumlu bir sosyal düzeni tanımlamak değildir. Bilakis, demokratik düzen, demokratik meşruiyetin ilkelerini berrak bir şekilde tanımlamalıdır.⁴⁴

⁴³ Erdoğan, a.g.e, s. 196.

⁴⁴ Stotzky, Irwin P., "Creatin the Conditions for Democracy", Editors: Harold.Hongju and Ronald C. Slye, Yale University Press, London, 1999, s. 161.

III. BÖLÜM

3. 1982 ANAYASASI VE 2010 REFERANDUMU

En genel ifade ile referandum, alınan bazı kararların doğrudan halka sorulması sürecidir. Referandum, yönetimler tarafından alınan bir kararın halk tarafından kabul edilip edilmediğini ortaya koymak için halkoyuna başvurma yöntemidir. Daha çok önemli anayasa değişiklikleri, yasaların kabulü veya önemli bazı konularda halkın iradesini belirlemek, hem yasama hem de karar alma sürecine halkın katılımını sağlamak, temsilciler ile beraber halk iradesini de egemen kılmak amacıyla yapılan oylamadır. Referandum halkın iradesini yönetime aracısız yansıtarak yarı doğrudan demokrasi'nin uygulanmasını sağlayan bir araçtır.⁴⁵

Türkiye`de gerçekleştirilen referandumlar dikkate alındığında, özellikle 2010 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Değişiklik referandumu büyük ölçüde dikkat çekmiştir. 2010'daki siyasal gündem üzerinde en fazla etkili olan başlık, hem içeriği ve siyasal anlamı hem de siyasi sonuçları itibariyle referandum ve anayasa paketi oldu.⁴⁶

Söz konusu anayasa değişikliğinin içeriği incelendiğinde genel olarak şu noktaların vurgulandığı görülmektedir.;

- **Kadınlara, çocuklara, yaşlılara, dul ve yetimlere, şehit yakınlarına ve gazilere pozitif ayrımcılık öngörülüyor.**
- **Fişlemeler engelleniyor, özel hayatın korunması tedbirleri artırılıyor.**
- **Yut dışına çıkma yasağı koyma hakkı idarenin elinden alınıp yargıya veriliyor.**

⁴⁵ Necdet Egun, "Referandum", *Hukuk ve Hayat Derneği Dergisi*, S. 9, 2010, s. 16.

⁴⁶ Seta Analiz, "2010'da Türkiye", *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 2010, s. 27.

- Çocuk istismarının önlenmesi için ek tedbirler öngörülüyor.
- Çalışanlara birden fazla sendikaya üye olma hakkı getiriliyor.
- Memurlara toplu sözleşme hakkı tanınıyor.,
- Grev hakkı genişletiliyor.
- Kamu denetçiliği rejimi kuruluyor.
- Milletvekilliğinin düşmesi şartları daraltılıyor.
- Yüksek Askeri Şura kararları yargı denetimine açılıyor.
- Memurlara verilen tüm disiplin cezaları yargı denetimine açılıyor.
- Hakim ve savcıların idari ve mesleki denetim yolları değiştiriliyor.
- Askeri hakimlerin özlük denetimi yargı bağımsızlığına uygun olarak değiştiriliyor.
- Sivillerin askeri mahkemelerde yargılanması engelleniyor.
- Anayasa Mahkemesi ve Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı demokratik ve evrensel örneklerle uygun olarak değiştiriliyor.
- Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânı getiriliyor.
- 1982 Askeri Darbesini yapanlara yargı yolu açılıyor.⁴⁷

Siyasi gündemde ve toplumsal gündemde anayasa değişikliği ciddi tartışmaları da beraberinden getirdi. Söz konusu farklı görüşler ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde incelenecektir. Anayasa değişikliği paketinin kabul edilmesi uzun zaman aldı. Kronmolojik bir sıralama yapmak gerekirse:

- 22 Mart 2010: AK Parti Anayasa değişiklik paketini hazırladı.
- 22 Mart 2010: AK Parti Anayasa değişiklik paketini diğer siyasal partiler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının görüşüne sundu.

⁴⁷ Seta Analiz, "2010'da Türkiye", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2010, s. 32.

- 30 Mart 2010: **Anayasa değişiklik paketi TBMM’ye sunuldu.**
- **7 Mayıs 2010:** Anayasa değişiklik paketi referanduma sunulmak üzere TBMM’de kabul edildi.
- **12 Mayıs 2010:** Cumhurbaşkanı Gül Anayasa değişiklik paketini onayladı.
- **14 Mayıs 2010:** CHP, Anayasa değişiklik paketinin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurdu.
- **7 Temmuz 2010:** Anayasa mahkemesi, Anayasa değişiklik paketinin iptali için açılan davada bazı maddelerin kısmi iptali ile paketin referanduma götürülmesine karar verdi.
- **12 Eylül 2010:** Anayasa değişiklik paketi referandum oylaması ile kabul edildi.⁴⁸

2010 referandumu 1982 Anayasası üzerinde yapılan ilk değişiklikler değildi. Daha önce de belirtildiği üzere birçok değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri 1995 ve 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen değişikliklerdir.

3.1. 2010 Referandumu Öncesinde Anayasada Gerçekleştirilen Değişiklikler

Anayasa değişikliği, en genel ve yüzeysel bir yaklaşımla “anayasa metninde yer alan değişiklikle ilgili usullere göre çıkarılan yasalar yoluyla biçimsel anayasanın hükümlerine farklı hukuksal anlamlar kazandırılması” olarak tanımlanabilir.⁴⁹

Anayasa değişiklikleri mevcut anayasanın bazı maddelerinin zamanla işlevselliğini yitirmesi ve tepki görmesinin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. 1982 Anayasası % 91 gibi çok yüksek bir oyla kabul edilmesine rağmen sürekli eleştirilerin odağında yer aldı. Nitekim bunun bir sonucu olarak yürürlüğe girdiği tarihten bugüne değin Anayasada 17 kez değişiklik yapılmıştır. En geniş kapsamlı değişiklikler 1995, 2001 ve 2010 yıllarında gerçekleştirildi.⁵⁰

⁴⁸ Seta, a.g.e., s. 27.

⁴⁹ Coşkun san, (t.y.)’Sosya-Politik Bir Süreç Olarak Anayasa Değişiklikleri’, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_vargisi/anyarg11/coskunsan.pdf, 11.04.2011, s. 1.

⁵⁰ Hakyemez, a.g.e., s. 388.

3.1.1.1995 Anayasa Değişikliği

1995 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişikliği 1982 Anayasası üzerinde gerçekleştirilen en kapsamlı değişikliklerden bir olmuştur. Değişiklik çalışmaları kapsamında, öncelikle anayasa değişikliğini görüşmek ve ortak bir zemin hazırlamak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın girişimiyle bir partiler arası komisyon kuruldu. Komisyon, 9 Ocak 1995 tarihli toplantısında anayasanın 21 maddesinde değişiklik öngören yasa önerisini hazırladı. Değişiklik yapılması öngörülen maddeler 33. Madde, 51. Madde, 52. Madde, 53. Madde, 54. Madde, 67. Madde, 68. Madde, 69. Madde, 75. Madde, 76. Madde, 82. Madde, 84. Madde, 85. Madde, 86. Madde, 93. Madde, 128. Madde, 135. Madde, 149. Madde, 171. Maddedir.⁵¹ Daha sonra, anayasanın değiştirilmesine dair yasa önergesinin tümü üzerinde yapılan gizli oylama sonucunda önerge 300'ün üzerinde oy alarak kabul edilmiştir.⁵²

1995 Anayasa değişikliği, ile Anayasanın Başlangıcında iki önemli değişiklik yapılmıştır; Birincisi, “kutsal Türk Devleti” yerine “yüce Türk Devleti” denilmiştir. Yani kutsal kelimesi yerine yüce kelimesi getirilmiştir. “Kutsal” kavramı, “meşruiyetini hukuktan değil de kendisinden almaktadır”, anlamına gelebildiğinden bu değişim, hukuk devleti fikri açısından olumlu olmuştur. Devlet kutsal olunca, bireyin özgürlükleri Devleti sınırlandıramaz. İkincisi ise, 12 Eylül askeri darbesini meşrulaştıran ifadelerin yürürlükten kaldırılması olmuştur.⁵³

1995 Anayasasında yapılan değişiklikler daha detaylı bir biçimde incelenecek olursa:

- **Toplu özgürlükler alanında, madde 33, 52, 135, 149 ile dernek, sendika, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütlerine ilişkin kısıtlamalar kaldırılmıştır.**

⁵¹ Akartürk, a.g.e., s. 53.

⁵² Mesut Gülmez, ‘‘Anayasa Değişikliği ve Memur Sendikacılığı’’,**Amme İdaresi Dergisi**, TODAİE Yayını, Aralık 1995,s. 4.

⁵³ Fendoğdu, a.g.e., s. 115.

- 69/2 ile Partilerin bunlarla işbirliği yasağı kaldırılmış, derneklerle ilgili güvenceler artırılmış.
- 33/2, 4, memurlara sendika kurma hakkı tanınmıştır.
- 53/3 Depolitizasyonun aşılması yönünde önemli adımlar atılmış, katılımcı demokrasinin yolu biraz daha açılmıştır. Ama memur sendikalarına toplu sözleşme ve grev hakkı tanınmamıştır.
- 67/3 Siyasi hak ve özgürlükler alanında, seçmen olma yaşı 18'e indirilmiş.
- 67/5, tutuklu ve yurt dışındaki yurttaşlara oy hakkı tanınmış parti üyeliği yaşı indirilmiş.
- 68/12-68/6-7, yükseköğretim elemanları ile öğrencilere parti üyeliği serbest bırakılmış.
- 68/5 partilerin kadın kolu, gençlik kolunu yasaklayan hüküm anayasadan çıkarılmış, böylece dar bir alana hapsedilmiş olan siyasetin beslenme kanalları kısmen genişletilmiş, canlandırılmış, sivil siyaset karşıtı olan Anayasa düzeltilmeye çalışılmıştır.⁵⁴

Kaboğlu (2010)'a göre 1995 Anayasa değişikliğiyle kamu görevlilerine yasal düzenleme kaydıyla İdareyle amaçları doğrultusunda toplu görüşme olanağı tanınmıştır. Yapacakları “toplular görüşme sonunda anlaşmaya varılırsa düzenlenecek mutabakat metni taraflarca imzalanır. Bu mutabakat metni, uygun idari veya kanuni düzenlemenin yapılabilmesi için Bakanlar Kurulu'nun takdirine sunulur. Toplu görüşme sonunda mutabakat metni imzalanmamışsa anlaşma ve anlaşmazlık noktaları da taraflarca imzalanacak bir tutanakla Bakanlar Kurulu'nun takdirine sunulur” (m. 53/2). Buna karşılık, “Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usuller kanunla düzenlenir” (fıkra 2/ son cümle) şeklindeki amir hükmün gereği, yasama ihmali nedeniyle yerine getirilmemiştir. Bu,

⁵⁴ Fendoğlu, a.g.e., s. 115.

Anayasa'ya aykırı bir tutum oluşturmaktaydı. Bu nedenle, kamu görevlileri Anayasal hükmün doğrudan uygulanmasıyla toplu görüşme yapabilecekleri görüşü savunuldu.⁵⁵

3.1.2. 3.10.2001 Tarihli ve 4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri

1995 tarihinde gerçekleştirilen anayasa değişikliğinden sonra ikinci önemli anayasa değişikliği 2010 yılında gerçekleştirilmiştir. 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliklerine göre Anılan metin, İstanbul Milletvekili Bülent Ecevit, Osmaniye Milletvekili Devlet Bahçeli, Rize Milletvekili Mesut Yılmaz ile 288 Milletvekili'nin imzasıyla Kanun Teklifi olarak TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Anılan kanun teklifi 38 madde ve bir geçici maddeden oluşmaktadır. Kanun Teklifinin Anayasa Komisyonundaki görüşmeleri sırasında, bazı ibare, fıkra ve maddelerde değişiklik ya da ilaveler yapılmış ancak Anayasa Komisyonu tarafından Teklifin geneliyle ilgili kapsamlı bir değişiklik yapılmadan oybirliğiyle kabul edilmiştir.⁵⁶

Fendoğdu (2002)'nin de aktardığına göre, 2001 Ekim Anayasa değişikliğinin “genel gerekçeleri”ne bakıldığında şunların belirtildiği görülmektedir;

- **Kamuoyunun beklentileri,**
- **Yeni siyasi açılımlar doğrultusunda yenilenme gereği,**
- **AB'ne tam üyelik sürecinde gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının lüzumu,**
- **Çağdaş demokratik standartlara ve evrensel normlara uygun insan hakları ve hukukun üstünlüğünü öne çıkarmanın amaçlandığı anlaşılmaktadır.⁵⁷**

2001 Anayasa değişikliğinin madde gerekçelerine bakıldığında ise:

- **Düşünce özgürlüğünün sağlanması,**
- **AİHS'e uygun olmayan normların ayıklanması,**
- **Özgürlüklerin daha da artırılması,**

⁵⁵ Kaboğlu, a.g.e.

⁵⁶ Şeref İba, "Türk Parlamento Hukuku Açısından Son Anayasa Değişiklikleri" **Türk Parlamento Hukuku**, C. 51, S. 1, 2002, s. 84.

⁵⁷ Fendoğdu, a.g.e., s. 112.

- **Dil yasağının kaldırılması,**
- **Düşünce ve anlatım özgürlüğünün gerçekleştirilmesi,**
- **AİHS'nin 6. maddesine uygun olarak adil yargılanma hakkının sağlanması,**
- **AİHS'nin 6 nolu Protokolüne uygun olarak ölüm cezasının kaldırılması veya sınırlandırılması,**
- **Bireyin hak arama özgürlüğüne önem verilmesi,**
- **Siyasi Partilere kapatma cezası yanında başka önlemlerin de varlığının da öngörülmesi,**
- **İç-dış hukuk çatışmasında AB'ye uyum için Milletlerarası Anlaşmaların esas alınması (kabul edilmedi) gibi birtakım düzenlemelerin yapılmasının gerekçelendirildiği anlaşılmaktadır.⁵⁸**

2001 tarihinde gerçekleştirilen değişikliklerden önemli bir tanesi de 19. Maddenin 5. Fıkrasında yapılan değişikliktir. Söz konusu değişiklik toplu olarak işlenen suçlar bakımından azami 15 gün olarak düzenlenmiş gözaltı süresinin dört güne indirilmesidir. Bireysel suçlar için öngörülmüş olan 48 saatlik gözaltı süresinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Toplu işlenen suçlar için azami gözaltı süresinin dört gün olarak belirlenmiş olması bu konuya ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesindeki esasların Türk Hukukuna yansıtılması gerekçesine dayandırılmıştır.⁵⁹

Bir diğer önemli değişiklik de Anayasanın 21. Maddesinde görülmektedir. Maddenin yeni halinin eski halinden farklı olan en belirgin yönü, konut dokunulmazlığının güvencesine hangi sebeplere bağlı olarak sınırlamalar getirilebileceği kanun koyucunun takdirine bırakılmayarak bizzat Anayasada gösteriliyor olmasıdır. 13. Maddede ki genel

⁵⁸ Fendoğdu, a.g.e., s. 113.

⁵⁹ Hikmet Tülen, "3.10.2001 Tarihli ve 4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Erzincan Hukuk Fakültesi, C. 5, S. 4, s. 203.

sınırlandırma sebeplerinin ilga edilmiş olması nedeniyle de konut dokunulmazlığı hakkına ilişkin özel sınırlama sebepleri madde metninde tek tek sayılarak gösterilmiştir.⁶⁰

23. maddede gerçekleştirilen değişikliğe göre, yurt dışına çıkma hürriyetinin kısıtları arasında bulunan “ülkenin ekonomik durumu” ibaresi Anayasadan çıkarılmıştır (Sunay, 2001). 2001 tarihli Anayasa değişikliğinden görülen en önemli değişikliklerden biri de Anayasanın 28. Maddesi olmuştur. Madde basın özgürlüğü hakkında idi ve değişikliklerden önce var olan ciddi eleştirilen değişikliklerden sonra azalmıştır.⁶¹

En genel anlamda değerlendirildiğinde, 3.10.2001 tarihli ve 4709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, parlamento tarihimizin en kapsamlı Anayasa değişiklikleri arasındadır. Söz konusu Anayasa değişikliği, sivil-siyasal girişimler sonucu olabildiğince geniş bir uzlaşma Anayasanın 89. maddesinde gerçekleştirilen ve Cumhurbaşkanına kanunları kısmen bir daha görüşülmek üzere Meclise geri gönderme yetkisi veren değişiklik bazı bakımlardan hukuki yorum farklılıklarına elverişli biçimde düzenlenmiş olmakla birlikte, yasamanın işleyişinden kaynaklanan zaman kaybını gidermeyi amaçlayan olumlu bir yeniliktir. Parlamento hukuku açısından daha fazla önem taşıyan Meclis soruşturması, TBMM başkanının seçim süreci, seçim kanunlarının yürürlüğü, af ilanı gibi konulardaki yeni düzenlemeler, yasama organının kuruluş ve işleyişini hızlandırıcı etki doğurabilecek özelliktedir.⁶²

3.2. Referandum Sonrasında Görülen Değişiklikler

Öncelikle 2010 referandumu hakkında genel bilgileri vermekte fayda vardır. Anayasada değişiklikler yapılması için gerçekleştirilen referandum sonuçları Tablo 1`de gösterilmektedir.

Tablo 1: Halkoylaması Yurtiçi Seçmenleri Genel Sonucu (YSK Bildirisi)

Seçmen sayısı	49.495.493
Katılan oranı %	77.1

⁶⁰ Tülen, a.g.e, s. 205.

⁶¹ Tülen, a.g.e, s. 210.

⁶² İba, a.g.e, s. 94.

Geçerli oy sayısı	37.449.309
EVET oy sayısı	21.667.734
HAYIR oy sayısı	15.781.575
EVET oy oranı %	57.9
HAYIR oy oranı %	42.1

Kaynak: Yılmaz, 2010: 7

2010 tarihli Anayasa değişiklikleri son yılların en tartışmalı konularından biri olmuştur. 2010 Anayasa değişiklikleri; gerek paketin oluşumu, TBMM’de görüşülmesi, Anayasa Mahkemesinde iptal davasına konu olması ve referandumla kabulü sürecinde yaşananlar ve gerekse içeriği nedeniyle önceki değişikliklerden çok daha fazla ülke gündemini meşgul etmiştir. Bu değişiklikler, hemen hemen tek bir partinin milletvekillerinin oylarıyla kabul edilen ve ardından zorunlu olarak referanduma sunulan bir prosedürün sonucunda tekemmül ettirilmişlerdir. Öte yandan, her ne kadar 1987 ve 2007 değişikliklerinde de referanduma başvurulmuş ise de, 2010 değişikliklerinin referandum sürecinde daha yoğun tartışmalar yaşanmıştır.⁶³

Seçkin (2010)’a göre, 2010 yılı Türk siyasî tarihi açısından önemli bir süreci oluşturmaktadır. 12 Eylül 1980 İhtilali ve ardından düzenlenen 1982 Anayasası’nın birçok temel maddesi 2010 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleşen halkoyu yoklamasıyla 1982 Anayasası’ndaki kimi maddelerin değiştirilmesine oyçokluğu ile karar verilmiştir. Referandum sürecinde, başta siyasî partiler olmak üzere, birçok sivil toplum kuruluşu görüşlerini çeşitli propagandalarla ifade etmişlerdi.⁶⁴

Değişik akademisyenler ve değişik yazarlar konu hakkında farklı görüşler ileri sürmektedir. Bu aşmada gerçekleştirilen değişiklikleri madde madde incelemekte fayda vardır.

⁶³ Hakyemez, a.g.e., s. 388.

⁶⁴ Seçkin Aydın, “12 Eylül 2010 Referandum Sürecinde İktidar Muhalefet Söylemi Üzerine Bir Çözümleme”, **X. Uluslar arası Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu**, Ankara 2010, Gazi Üniversitesi, s. 26.

3.2.1. Madde 10: Kanun Önünde Eşitlik

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 2`de gösterilmektedir.

Tablo 2: Madde 10`un Eski Hali ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.</p> <p>Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.</p> <p>Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.</p> <p>Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.</p>	<p>MADDE 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.</p> <p>Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. <u>Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.</u></p> <p><u>Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi özel surette korunması gerekenler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz.</u></p> <p>Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.</p> <p>Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.</p>

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu**. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.3

7/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasının sonuna “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı

olarak yorumlanamaz.” cümlesi ve aynı maddeye ikinci fıkradan sonra gelmek üzere “Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi özel surette korunması gerekenler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz.” fıkrası eklenmiş, devamındaki fıkralar buna göre teselsül ettirilmiştir.⁶⁵

10. maddeye eklenen “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” ifadesi ile fıkroda sayılan kesimler lehine uygulamalar yapılmasının eşitlik ilkesi ile çelişmeyeceği anayasal temele kavuşturulmuştur. Böylece başta kadınlar olmak üzere çocuklar, yaşlılar, engelliler ve benzeri değişik toplumsal kesimler açısından pozitif ayrımcılık yapılabilmesi anayasal düzeyde öngörülmüştür.⁶⁶

10. maddenin 2. fıkrasına eklenen “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” cümlesi, temelde var olan güvenceyi pekiştirmektedir. Çünkü devletin, kadın-erkek eşitliğinin “yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü” tutulması, gerektiğinde özel önlemler alınmasına (pozitif ayrımcılık yapılmasını) olanak sağlar. Buna karşılık, özel olarak korunacak kesimlerin “sınırlı” biçimde sayılmış olması, bu korumanın kişi, kesim ya da kümeleri açısından uygulama alanını daraltıcıdır. Bu nedenlerle, 10. maddeye eklemelerin, gerek kadın-erkek eşitliği ve gerekse özel olarak korunacak kesimleri kapsayan bir bütünlük içinde yapılması gerekirdi.⁶⁷

Bu değişiklikte belirtilmesi gereken önemli bir nokta da çocukların ilk defa anayasal güvence altına alınmasıdır. Çocuk hakları Anayasa’da ilk defa yer alıyor. Çocukların hem korunmasıyla ilgili hem de yargılanmasıyla ilgili kanunlar var. Fakat Anayasa’da daha önce hiç çocuklarla ilgili güvence oluşturacak bir düzenleme yoktu. Bu değişiklikle çocuğun çıkarının, özel olarak pozitif ayrımcılık uygulanarak korunacak kesimler arasına alınmış

⁶⁵ YSK, (2010).”Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Hakkında Kanun” <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kanunlar/Pdf/5982.pdf>,(Erişim tarihi: 09.04.2011), s. 1.

⁶⁶ Hakyemez, a.g.e, s. 395

⁶⁷

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 12

olması, çocuğun 18 yaşına kadar korunması açısından, gerek medeni hukuk gerek ceza hukuku bakımından bir güvence getirmiş oldu.⁶⁸

Anayasa paketini hazırlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne göre yapılan değişiklikle, kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlamaya yönelik olarak Devlet tarafından bazı tedbirlerin alınabilmesine imkân tanınmakta ve alınacak bu nitelikteki tedbirlerin, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı vurgulanmaktadır. Öte yandan, özel surette korunması gereken kesimler için alınacak tedbirlerin de eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hükme bağlanmaktadır. Bu sayede Devletin, tüm toplum kesimleri arasında bir yandan eşitliği sağlamaya, diğer yandan da korunması gerekenleri korumaya yönelik özel tedbirler alabilmesinin önü açılmakta ve bu amaçla yapılan düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı kabul edilemeyeceği anayasal güvenceye kavuşturulmaktadır.⁶⁹

Genel olarak değerlendirildiğinde, akademisyenlerin, siyasetçilerin ve gazetecilerin büyük çoğunluğunun söz konusu madde de olumlu görüşler ifade etikleri söylenebilir.

3.2.2. Madde 20: Özel Hayatın Gizliliği

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 3`de gösterilmektedir.

Tablo 3: Madde 20`nin Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
MADDE 20 – Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Üçüncü cümle mülga: 3/10/2001-4709/5 md.) (Değişik: 3/10/2001-4709/5 md.) Millî	MADDE 20 – Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Üçüncü cümle mülga: 3/10/2001-4709/5 md.) (Değişik: 3/10/2001-4709/5 md.) Millî

⁶⁸ **Taraf Gazetesi**, "Çocuklar Artık Anayasada", 3 Eylül 2010 Cuma, s. 16

⁶⁹ **AKP**, "7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu", Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2010b, s. 3

<p>güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.</p>	<p>güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.</p> <p><u>Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin</u></p>
--	--

	<u>korunmasına ilişkin esas ve usuller</u> <u>kanunla düzenlenir.</u>
--	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.4

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 20 nci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla istenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.”⁷⁰

07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanunla gerçekleştirilen değişikliklerden biri olan 20. Madde değişikliği uzun süre tartışılmıştır. Son zamanlarda teknolojinin de gelişmesine paralel olarak daha yoğun biçimde gündemi meşgul eden kişisel verilerin korunmasına yönelik ihlal iddiaları açısından bakıldığında bu içerikteki bir Anayasa hükmünün getirilmesini anlamlı görmek gerekir. Ancak kişisel verilerin korunması noktasında uygulamanın bir an önce yeni çıkarılacak kanunla ayrıntılı biçimde düzenlenmesi, Anayasal güvencelerin uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.⁷¹

Maddeyle, herkesin, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı, Anayasal bir hak olarak teminat altına alınmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin kendilerini ilgilendiren kişisel veriler üzerinde hangi hak ve yetkilere sahip olduğu ve kişisel verilerin hangi hallerde işlenebileceği hükme bağlanırken, kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usullerin kanunla düzenleneceği öngörülmektedir.⁷²

⁷⁰ YSK, a.g.e., s. 1

⁷¹ Hakyemez, a.g.e., s. 391

⁷² AKP, 2010b, a.g.e.

3.2.3. Madde 23: Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 4`de gösterilmektedir.

Tablo 4: Madde 23`ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 23 – Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.</p> <p>Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;</p> <p>Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek;</p> <p>Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.</p> <p>Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir.</p> <p>Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.</p>	<p>MADDE 23 – Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.</p> <p>Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;</p> <p>Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek;</p> <p>Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.</p> <p>Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, <u>ancak suç</u> soruşturması veya kovuşturması sebebiyle <u>hâkim kararına bağlı olarak</u> sınırlanabilir.</p> <p>Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.</p>

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.6

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 23 üncü maddesinin üçüncü fıkrası “Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir.” şeklinde değiştirilmiştir.⁷³

Adalet ve Kalkınma Partisi`ne göre maddede yapılan değişiklikle, idare tarafından, vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyetinin sınırlandırılmasına son verilmekte; yurt dışına çıkma hürriyetinin, sadece suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle ve hâkim kararına bağlı olarak sınırlandırılabilmesi ilkesi benimsenmektedir.⁷⁴

Bu aşamada sınırsız bir özgürlük olduğu ileri sürülemez. Hâkim kararı verecek olan son kişidir. Söz konusu değişiklik ise en çok ticaret hayatı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Yurtdışı çıkış yasağının uygulanması, hâkim kararı şartına bağlanacak. Hâlihazırda, bizzat vergi daireleri tarafından talep edilen yurtdışı çıkış yasağı, hakkında kesin karar olmamasına rağmen birçok işadamlarının yurtdışına çıkışını engellenebiliyor, işadamları, bu yüzden uluslararası anlaşmaları, iş fırsatlarını kaçırabiliyordu. Yeni düzenleme ile birlikte işadamı ya da vatandaşın yurtdışına çıkması ancak hakkında kesin hüküm olduğunda ve hâkim uygun gördüğünde engellenebilecek, yargılanıp hüküm giymeyenler, haksızlığa uğramayacak, havaalanlarından geri dönen işadamlarının sayısı azalacak, ancak gerçekten vergi kaçırmış olanların, yurt dışına çıkışı engellenebilecektir.⁷⁵

Anayasanın 23. maddesinin beşinci fıkrasında yapılan değişiklik öncesinde bu fıkarda yurt dışına çıkışın ayrıca “vatandaşlık ödevi” sebebiyle de sınırlandırılabilirdi. Madde gerekçesinde açıkça belirtilmemiş olsa da, bu yenilikle vatandaşların vergi borcu nedeniyle yurt dışına çıkışının önünün açılmak istendiği ifade edilmekteydi. Değişiklikle birlikte bu imkânın sağlandığı söylenebilir. Bununla birlikte, vatandaşlara kimi ödevler de getiren Anayasanın “siyasi haklar ve ödevler” bölümünde vergi ödevi yanında ayrıca 72. maddede “vatan hizmeti” düzenlendiğine göre askerlik ödevi

⁷³ YSK, a.g.e, s. 1

⁷⁴ AKP, a.g.e, s. 6

⁷⁵ Egiad, “Anayasa Değişikliği Referandum”, **Ege Genç İş Adamları Derneği Yarın Dergisi**, S. 27, 2002, s. 15

nedeniyle de yurt dışına çıkmaya yönelik bir engelin de artık Anayasaya aykırı hale geleceği söylenebilir.⁷⁶

Söz konusu madde basın mensupları tarafından da desteklenmiştir. Gazetelerin genel açıklamalarına göre yurtdışı yasağı en çok vergi borcu sebebiyle iş insanlarının mağdur olduğu bir hükümdü. Bu aşamada Taraf Gazetesinin açıklamaları dikkat çekicidir:

Eskiden vergi dairesinde bir memur, yan masadaki arkadaşına bir evrak uzatmasıyla yurtdışı yasağı konabiliyordu. Sizin savunmanız alınmadan, haberiniz bile olmadan yasak konabiliyordu. Süresi olan pasaportunuz varsa yurtdışına çıkarken, yeni pasaport alıyorsanız emniyette haberiniz oluyordu. Hasta olduğu için çalışamayacak durumda olan ve tedavisi için yurtdışına gitmesi gerekenler bu yasaklar sebebiyle tedavi olamamaktaydılar. Gerçekte bir vergi borcunuz bile olmasa memurun var zannetmesi bile yetiyordu. İsim benzerliğinden tutun, ödendiği halde işlenmemiş vergiden dolayı yasak konabiliyordu. Pirincin taşını ayıklamak size düşüyordu. Siz bu işlemi iptal etmek için yargıya gitmek zorunda kalıyordunuz. Artık yargıda düzeltmek için aylar, yıllar süren bir davayla uğraşmanız gerekmeyecek. Yurtdışı kararı idari değil yargı kararı olacak.⁷⁷

3.2.4. Madde 41: Ailenin Korunması

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41 inci maddesinin kenar başlığı “I. Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

“Her çocuk, yeterli himaye ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, çocuk istismarı, cinsellik ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”⁷⁸

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 5`de gösterilmektedir.

⁷⁶ Hakyemez, a.g.e, s. 391-392

⁷⁷ Taraf, a.g.e., s. 16

⁷⁸ YSK, a.g.e, s. 1

Tablo 5: Madde 41`in Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 41 – Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.</p> <p>Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.</p>	<p>MADDE 41 – Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.</p> <p>Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.</p> <p><u>Her çocuk, yeterli himaye ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.</u></p> <p><u>Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.</u></p>

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.3

Maddenin eski hali şu şekildedir: “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” Maddenin yeni halinin: “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına

sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır”⁷⁹ şeklinde değiştirilmesiyle beraber maddeyle, tarafı olduğumuz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile diğer uluslararası belgelerde yer alan ve çocuk haklarıyla ilgili kabul gören evrensel ilkeler Anayasa metnine dâhil edilmekte, her çocuğun himaye ve bakımdan yararlanma hakkı olduğu vurgulanmakta ve çocuğun ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Getirilen düzenlemeyle ayrıca devlete, her türlü istismara ve şiddete karşı, çocukların korunmasına yönelik gerekli tedbirleri alma ödevi yüklenmektedir.⁸⁰

Anayasanın 41. maddesinin başlığına “Çocuk Hakları” ifadesi eklendikten sonra maddeye her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu ve devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma yükümlülüğünün dâhil edilmesi ile⁸¹ 10. Madde desteklenmiştir.

3.2.5. Madde 51: Sendika Kurma Hakkı

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 6`da gösterilmektedir.

Tablo 6: Madde 51`ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
MADDE 51. – Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe	MADDE 51. –Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe

⁷⁹ Yusuf Devran ve Seçkin Gülcan, ”12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açıdan Değerlendirilmesi”, <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ%202010%20G%C3%BCz/pd f/Yusuf%20Devran%2012%20Eyl%C3%BC1%20Referandumunun%20Sosyal%20ve%20Politik%20A%C3%A7%20dan%20De%20lendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2011), 2011, s. 208.

⁸⁰ AKP, a.g.e, s. 7

⁸¹ Hakyemez, a.g.e, 391

<p>çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.</p> <p>Sendika kurma hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.</p> <p>Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.</p> <p>Aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz.</p> <p>İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.</p> <p>Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.</p>	<p>çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.</p> <p>Sendika kurma hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.</p> <p>Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.</p> <p><u>Aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz.</u></p> <p>İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.</p> <p>Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.</p>
--	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı

Yapılan değişiklikle, Anayasanın 51. maddesinin 4. Fıkrasında yer alan “Aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz.” İbaresini yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yasağın kaldırılması, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Temel Haklara

İlişkin Sözleşmelerinden Sekizincisi olan 87 sayılı Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye uygun olduğu görülmektedir.⁸²

Fakat anayasanın 51. maddesinin 4. fıkrasının kaldırılmasıyla aynı iş kolunda rakip sendikaların çoğalması, var olan sendikaların bölünmesi ve parçalanması, sonuç olarak her birinin toplu pazarlık gücünün zayıflaması yolu açılacaktır. Aslında bu konuda sendika kurma özgürlüğü ile güçlü sendikacılık arasında makul bir denge kurulması gerekir. Kanun Teklifi'nde bu denge gözetilmemiş; örgütlenme özgürlüğü adına güçlü sendikacılık düşüncesinden uzaklaşmıştır.⁸³

3.2.6. Madde 53: Toplu İş Sözleşmesi Hakkı

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 7`de gösterilmektedir.

Tablo 7: Madde 53`ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 53. – İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.</p> <p>Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı kanunla düzenlenir.</p> <p>(Ek: 23.7.1995-4121/4 md.) 128 inci maddenin ilk fıkrası kapsamına giren kamu görevlilerinin kanunla kendi aralarında kurmalarına cevaz verilecek olan ve bu maddenin birinci ve ikinci fıkraları ile 54 üncü madde hükümlerine tabi olmayan sendikalar ve üst kuruluşları, üyeleri adına yargı</p>	<p>MADDE 53. – İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.</p> <p>Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı kanunla düzenlenir.</p> <p>Üçüncü fıkra yürürlükten kaldırılmaktadır.</p> <p>Dördüncü fıkra yürürlükten kaldırılmaktadır.</p> <p>Memurlar ve diğer kamu görevlileri,</p>

⁸² 87 sayılı Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin Sözleşme Madde 2 “Çalışanlar ve işverenler herhangi bir ayırım yapılmaksızın önceden izin almadan istedikleri kuruluşları kurmak ve yalnız bu kuruluşların tüzüklerine uymak koşulu ile bunlara üye olmak hakkına sahiptirler.

⁸³ Hikmet Sami Türk, “Nasıl Bir Anayasa Değişikliği?”, **Cumhuriyet**, 20.03.2010, s. 9.

<p>mercilerine başvurabilir ve İdareyle amaçları doğrultusunda toplu görüşme yapabilirler. Toplu görüşme sonunda anlaşmaya varılırsa düzenlenecek mutabakat metni taraflarca imzalanır. Bu mutabakat metni, uygun idarî veya kanunî düzenlemenin yapılabilmesi için Bakanlar Kurulunun takdirine sunulur. Toplu görüşme sonunda mutabakat metni imzalanmamışsa anlaşma ve anlaşmazlık noktaları da taraflarca imzalanacak bir tutanakla Bakanlar Kurulunun takdirine sunulur. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usuller kanunla düzenlenir.</p> <p>Aynı işyerinde, aynı dönem için, birden fazla toplu iş sözleşmesi yapılamaz ve uygulanamaz.</p>	<p>toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler.</p> <p>Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar Uzlaştırma Kuruluna başvurabilir. Uzlaştırma Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir. Toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, Uzlaştırma Kurulunun teşkili, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir.</p>
--	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.11

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 53.Maddesinin kenar başlığı “A. Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu Sözleşme Hakkı” şeklinde değiştirilmiş, üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmış ve maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

“Memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler. Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar Uzlaştırma Kuruluna başvurabilir. Uzlaştırma Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir. Toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, Uzlaştırma Kurulunun teşkili, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir.”⁸⁴

⁸⁴ YSK, a.g.e., s. 1

Anayasanın 53. Maddesinin mevcut düzenlemesinde, memur ve diğer kamu görevlilerinin sadece toplu görüşme hakkına sahip olduğu hükme bağlanmaktadır. Toplu görüşme kapsamında anlaşma sağlanması halinde, mutabakat metni imzalanmakta ve gereği için Bakanlar Kurulunun takdirine sunulmaktadır. Anlaşma sağlanamazsa, konu yine Bakanlar Kurulunun takdirine bırakılmaktaydı. Uzlaştırma Kuruluna gidilmesi de mümkündü. Ancak, Uzlaştırma Kurulunun kararları Bakanlar Kurulunu bağlayıcı nitelikte olmadığından, anlaşmazlık her zaman Bakanlar Kurulunun takdir ettiği şekilde sonuçlandırılıyordu.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin değişiklik gerekçesine göre Maddeye eklenen yeni hükümlerle, memur ve diğer kamu görevlilerine toplu sözleşme yapma hakkı getirilmektedir. Toplu sözleşme konusunda kamu işvereni ile memur ve diğer kamu görevlileri anlaşılırsa, toplu sözleşme imzalanacak ve uygulamaya konacaktır. Eğer anlaşma olmazsa, konu Uzlaştırma Kuruluna götürülecek, Uzlaştırma Kurulunun vereceği karar kesin olacak ve toplu sözleşme yerine geçecektir. Mevcut düzenlemeyle Bakanlar Kurulunun takdir yetkisi sona erdirilmektedir.

Ayrıca, memur ve diğer kamu görevlilerine tanınan toplu sözleşme hakkının, emeklilere yansıtılmasına ilişkin esas ve usullerin kanunla düzenlenmesi öngörülmektedir. Bu şekilde emeklilerin de kanunda öngörülen çerçevede toplu sözleşmenin sonuçlarından faydalanması imkânı getirilmektedir. Yapılan bu yeni düzenlemenin bir sonucu olarak 53. Maddenin üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmaktadır. Öte yandan, maddeyle, Uluslararası Çalışma Teşkilatının (ILO) Teşkilatlanma ve Kollektif Müzakere Hakkı Prensiplerinin Uygulanmasına Müteallik 98 Sayılı Sözleşmesinin 4. Maddesinde öngörülen “serbest ve gönüllü toplu pazarlık” ilkesiyle bağdaşmayan 53. Maddenin dördüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmaktadır.⁸⁵

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere söz konusu değişiklik özellikle memurlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Değişikliklerle getirilen önemli bir yenilik memurlar ve diğer kamu görevlilerine toplu sözleşme hakkının tanınmış olmasıdır. 1995 Anayasa değişikliği ile memurlara sendika hakkı yanında toplu görüşme hakkı verilmiş olmakla birlikte bu hak

⁸⁵ AKP, a.g.e., s. 11

toplu sözleşmeden çok daha farklıydı. Hakyemez (2010)`a göre yeni düzenleme ile getirilen toplu sözleşme hakkı olumlu bir adım olmakla birlikte sendikal haklar bağlamında yetersizdir. Grev hakkının bulunmadığı yerde toplu sözleşme hakkının gerçek işlevine ulaşması her zaman mümkün değildir. Nitekim yeni düzenlemede toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde tarafların Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabileceği ve Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararlarının kesin olduğu ve toplu sözleşme hükmü niteliğinde olduğu öngörülmüştür.⁸⁶

Söz konusu değişiklik ciddi anlamda ses getirmiştir. 1982 Anayasası'na göre toplu iş sözleşmesi, işçi ve işverenlerin “karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenleme” amacına bağlandığından, toplu sözleşme hakkının sosyal yanı, çalışanların lehine olma özelliğini azaltmıştır. Toplu sözleşme alanını doğrudan doğruya daraltan hükümlere gelince; öncelikle, aynı işyerinde aynı dönemde birden fazla toplu sözleşme yapılması yasaklanmıştır.⁸⁷ Diğer bir ifadeyle, değişiklik sadece memurlar için değil işçiler için de önemlidir.

Kaboğlu (2010)`a göre, kamu görevlilerine toplu sözleşme hakkının, 2010 değişikliği sırasında tanınmasının doğrudan anayasal tanıma olması sebebi ile önemli olmakla birlikte, hakkın kullanımına ilişkin düzenleme, üç açıdan sorunludur:

- **Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar, Kamu Görevlileri Hakem Kurulu'na başvurabilirler. Kurul kararı kesin olup, toplu sözleşme hükmündedir.**

- **Toplu sözleşme hakkının kullanılması, büyük ölçüde kanuna bırakılmaktadır.**

- **Grev hakkından söz edilmemektedir.⁸⁸**

Söz konusu değişiklik işçi ve memur hakları için bir ciddi bir adım olarak nitelendirilebilir. İşçilerin grev hakkı önündeki engeller, söz konusu değişiklik ile nispeten kaldırılmış, birden fazla sendikaya üye olma hakkı getirilmiştir. Bu haklar, 1982

⁸⁶ Hakyemez, a.g.e., s. 392

⁸⁷ Kaboğlu, a.g.e., s. 52

⁸⁸ Kaboğlu, a.g.e., s. 53

Anayasası'nda var olmasına rağmen dar ve sıkboğaz çerçevede yapıldığı için sınırlandırmalar getirmekte idi. Örneğin işçinin; siyasi grev, genel grev ve dayanışma grevi yapmasına müsaade etmiyor, işçiye iki sendikaya üye olmayı da yasaklıyordu. Yapılan değişiklikle bütün bu engeller ortadan kaldırılmıştır.⁸⁹Bu değişiklik Çalışma Bakanlığı tarafından da desteklenmiş, Çalışma Bakanı, yapılan değişikliklerin Uluslararası Sözleşmelerle olan çelişkilerin giderildiğini, özgürlük ve hakların genişletilmesinin işçilerin üretim isteklerini arttıracakını ifade etmiştir.⁹⁰

3.2.7. Madde 54: Grev Hakkı ve Lokavt

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8: Madde 54'ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 54. – Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanılmasının ve işverenin lokavta başvurmasının usul ve şartları ile kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir.</p> <p>Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve millî serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.</p> <p>Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddî zarardan sendika sorumludur. Grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerleri kanunla düzenlenir.</p>	<p>MADDE 54. – Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanılmasının ve işverenin lokavta başvurmasının usul ve şartları ile kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir.</p> <p>Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve millî serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.</p> <p><u>Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddî zarardan sendika sorumludur.</u></p> <p>Grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerleri kanunla</p>

⁸⁹ Egiad, a.g.e, s. 11

⁹⁰ Ömer Dinçer: “Anayasa ve Değişiklikleri ve Çalışma Hayatı”, Mercek, S. 59, Temmuz 2010, s. 8.

<p>Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda ertelemenin sonunda, uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her safhasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilir. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.</p> <p>Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.</p> <p>Siyasî amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.</p> <p>Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları, greve katılanlar tarafından hiçbir şekilde engellenemez.</p>	<p>düzenlenir.</p> <p>Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda ertelemenin sonunda, uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her safhasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilir. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.</p> <p>Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.</p> <p><u>Siyasî amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.</u>Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları, greve katılanlar tarafından hiçbir şekilde engellenemez.</p>
---	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı.

Yapılan değişiklikle Anayasa'nın 54. maddesinin 3. Fıkrasında düzenlenen grev esnasında meydana gelen zararlardan sendikaların sorumlu tutulmasını öngören hüküm anayasa metninden çıkartılmıştır. Böylece kusurları olmasa bile grev sırasında meydana gelen maddi zararlardan sorumlu tutulan sendikaların Anayasal sorumluluğu ortadan kaldırılmıştır. Ancak bu halde işçilerin sorumluluğu yoluna gidilecek olması eleştirilmektedir.

Yine aynı maddenin yedinci fıkrası olan "siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz" hükmü çıkarılmaktadır. Ülkemizde sadece 'çıkar (menfaat) grevi' yapılabilmekteydi. Grevin diğer çeşitlerinin uygulanması yasaktı. Düzenleme yasak olan 'siyasi amaçlı grev', 'dayanışma grevi' ve 'genel grev' yapma hakkını getirmektedir.

Ancak bu konuda bir hususun gözden kaçırılmaması gerekir. O da Anayasanın grev hakkını sadece “toplular iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde” tanımış olduğudur. Gerçekten, anılan hükme göre, işçiler, toplular iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde grev hakkına sahiptirler. Görüldüğü gibi grev hakkı Anayasada toplular iş sözleşmesine bağımlı olarak ele alınmış ve sadece toplular iş sözleşmesinin yapılması sırasında başvurulabilecek bir hak olarak düzenlenmiştir.

Bir başka deyişle Anayasa, toplular pazarlık aşamasının söz konusu olmadığı bir dönemde işçilere grev hakkı tanımamış, bu şekilde de grev hakkının kullanımına ilişkin özel bir sınırlama öngörmüştür. Dolayısıyla 54. maddenin birinci fıkrası, pek çok durumda siyasi amaçlı grevlerin ya da genel grev ile dayanışma grevi yapılmasını engelleyici nitelik taşımaktadır.

Sonuç olarak, Anayasa değişikliği ile söz konusu yasak hükmü yürürlükten kaldırılmış, ancak Anayasanın 54. maddesindeki grev hakkının toplular iş sözleşmesine bağımlı olarak tanınmasına ilişkin hüküm yürürlükte bırakılmıştır. Bu nedenle hem Anayasada hem de 2822 sayılı Kanunda değişiklik yapılmadıkça siyasi amaçlı grevleri gerek Anayasaya gerek yasal sisteme uygun bulma olanağından söz etmek mümkün değildir.⁹¹

3.2.8. Madde 69: Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar

Yeterli yasal çoğunluğa ulaşamadığı için kabul edilemeyen maddenin Anayasa metnindeki mevcut hali ile Değişiklik Taslağındaki Hali Tablo 9`da gösterilmektedir.

Tablo 9: Madde 69`un Anayasa Metnindeki ve Değişiklik Taslağındaki Hali

Anayasa Metnindeki Mevcut Hali	Değişiklik Taslağındaki Hali
Madde 69 - Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarını demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.	Madde 69 - Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarını demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

⁹¹ Nürşen Caniklioglu, “Siyasi Grev ve Benzeri Eylemlerin Yasaklanmasına İlişkin Anayasal Düzenlemenin Kaldırılması ve Sonuçları”, *Tisk İşveren Dergisi*, 5 Mayıs 2010.

<p>Siyasî partiler, ticari faaliyetlere girişemezler.</p> <p>Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştaydan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.</p> <p>Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.</p>	<p>Siyasî partiler, ticari faaliyetlere girişemezler.</p> <p>Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Siyasî partilerin malî denetimi Sayıştay tarafından yapılır. Sayıştayca siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Sayıştayın bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.</p> <p>Siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının talebi üzerine, talebin Türkiye Büyük Millet Meclisine ulaştığı tarihte Mecliste grubu bulunan her bir siyasî partinin beşer üye ile temsil edildiği ve Meclis Başkanının başkanlığında oluşturulacak Komisyonun üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla vereceği izin üzerine açılır ve Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır. Komisyonun kararları, yargı denetimi dışındadır. İzin talebinin Meclise ulaşmasından itibaren otuz gün içinde Komisyon oluşturulur ve Komisyon, kararını izin talebinin Meclise</p>
---	--

	<p>ulaşmasından itibaren en geç altmış gün içinde verir. Meclisteki siyasî parti gruplarınca, izin talebiyle ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz. İzin talebini karara bağlayacak Komisyonunun oluşumu, izin talebinin görüşülme usul ve esasları Meclis İktüzüğüyle düzenlenir.</p> <p>Beşinci fıkra yürürlükten kaldırılmaktadır.</p>
--	---

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.14

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 69 uncu maddesinin üçüncü, dördüncü, yedinci fıkraları “Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Siyasî partilerin malî denetimi Sayıştay tarafından yapılır. Sayıştayca siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Sayıştayın bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir” şeklinde değiştirilmesi, altıncı fıkrasının sonuna “Meclis çalışmalarındaki oy ve sözler, Mecliste ileri sürülen düşünceler ve Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunların Meclis dışında tekrarı veya açığa vurulması ile idarenin eylem ve işlemleri, odaklaşmanın tespitinde gözetilemez.” cümlesinin eklenmesi, dokuzuncu fıkrasındaki “beş yıl” ibaresi “üç yıl” şeklinde değiştirilmesi, dokuzuncu fıkrasındaki “temelli” sözcükleri, onuncu fıkrasındaki “temelli olarak” ibaresi ile beşinci ve sekizinci fıkraları yürürlükten kaldırılması öngörülmüştür.⁹²

⁹² YSK, a.g.e, s. 2

Siyasal parti kapatma usulünü zorlaştırmayı hedefleyen ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kapatma davası açmasını TBMM’de oluşturulacak bir komisyonun nitelikli çoğunluk oyuna bağlayan ve kapatma davalarında partili milletvekillerinin yasama sorumsuzluğu kapsamındaki sözlerinin odaklaşma koşulunun değerlendirilmesinde dikkate alınmamasını öngören hükümler yer almaktaydı. **Ancak, Anayasanın 69. maddesinde değişiklikler öngören söz konusu hükümler TBMM’deki ikinci oylamada 327 kabul oyuyla öngörülen çoğunluğa ulaşamadığı için meclisten geçirilememiştir.**

1961 Anayasasından bugüne kadar ülkemizde, Anayasa Mahkemesi kararıyla yirmi beş siyasî parti kapatılmış olup bu sayıya askerî müdahale dönemlerinde kapatılan siyasî partiler dâhil değildir. Buna karşın, bugüne değin, Avrupa ülkelerinin tamamında kapatılan siyasî parti sayısı altıdır. Ayrıca siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin kararlara karşı ülkemiz aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruların —biri hariç— tamamında "ihlâl kararı" verilmiştir. Anayasa değişikliğini hazırlayan Adalet ve Kalkınma Parti yaşanan bunca tecrübeler, Türkiye'nin istikrarı ve ülkemizin muhatap olduğu ihlâl kararlarını gözeterek; parti kapatma rejimini, sistemin taşıyamayacağı bir yük olmaktan çıkaracak nitelikte bir reform yapma amacı⁹³ toplumun birçok kesiminden destek görmesine rağmen öngörülen çoğunluk sağlanamadığı için gerçekleştirilememiştir. Bu maddenin kabulü, Türkiye’deki siyasal parti özgürlüğünü daha güvenceli hale getirebilecekti.

3.2.9. Madde 74: Dilekçe Hakkı

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10: Madde 74’ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
MADDE 74 – Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve	MADDE 74 – Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamuyla ilgili dilek ve

⁹³ AKP, a.g.e, s. 16

<p>şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.</p> <p>Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.</p> <p>Bu hakkın kullanılma biçimi kanunla düzenlenir.</p>	<p>şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazıyla başvurma hakkına sahiptir.</p> <p>Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.</p> <p>Herkes bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.</p> <p>Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.</p> <p>Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük</p>
--	---

	haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.
--	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.19

2010 Anayasa değişikliğinde göze çarpan noktalardan biri de kamu denetçiliği kurumunun kurulmasıdır. “Kamu Denetçiliği” kavramı değişiklikten önce sıklıkla vurgulanan bir konu olmuştur. Genel olarak irdelendiğinde, söz konusu değişiklik olumlu olarak karşılanmıştır. 2010 Anayasa değişikliği paketiyle temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında önemli bir görev ifade edebilecek olan Kamu Denetçiliği Kurumunun getirilmiş olması önemli bir yenilik olarak görülmelidir. Anayasanın 74. maddesine eklenen fıkralar ile herkesin kamu denetçisine başvurma hakkına sahip olduğu ve bu bağlamda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumunun idarenin işleyişiyle ilgili şikayetleri inceleyeceği öngörülmektedir. Ardından Kamu Başdenetçisinin TBMM tarafından seçiliş usulü düzenlenmiştir. Batılı ülkelerin çoğunda “ombudsmanlık” olarak bilinen Kamu Denetçiliği Kurumunun getirilmiş olması temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında gösterilen hassasiyeti ifade etmesi açısından olumlu bir yenilik olarak görülmelidir.⁹⁴

Kamu Denetçiliği Kurumu üzerinde yıllardır konuşulmuş, Anayasa değişikliğinden çok daha önceleri ombudsmanlık kurumuna duyulan ihtiyaç değişik çalışmalarda ifade edilmiştir.⁹⁵

1982 Anayasası hazırlık çalışmalarından bu yana kurulması önerilen Kamu Denetçiliği Kurumu 2006 yılında kanunla kurulmuş, Anayasa Mahkemesi tarafından, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Anayasa’da belirtilen görev ve yetkileri arasında Kamu Denetçiliği Kurumuna Başdenetçi ve denetçi seçme görev ve yetkisi bulunmadığı gibi adı geçen Kurumla Türkiye Büyük Millet Meclisi arasında bu seçime olanak verecek

⁹⁴ Hakyemez, a.g.e., s. 393

⁹⁵ Bülent Tanör, “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri”, TÜSİAD Yayını, İstanbul 1997, s. 172-173.

Anayasa'dan kaynaklanan doğal sayılabilecek bir ilişki de söz konusu olmadığından Yasa Anayasa'nın 87. maddesi ile uyumlu değildir." gerekçesi ile iptal edilmiştir.⁹⁶

Ne var ki, paket kapsamında kabul edilen bu haliyle Kamu Denetçiliği Kurumu, ne tüzel kişiliğe, ne de özerkliğe sahip bir kuruluş olarak düzenlenmemiş, baş denetçinin niteliği bile belirtilmemiştir. AB üyesi olan ülkelerin her birinde ya tek bir kişiden oluşan ombudsmanlık ya da bir heyetten oluşan kamu denetçiliği kurulu türü kurumlar uzmanlık temeline dayanan özerk yapılardan oluşmaktadırlar. Bizde ise, doğrudan yasama organına, dolaylı olarak da yürütme organına bağlı bir birim olarak düzenlen Kamu Denetçiliği Kurumunun başı olan Baş denetçi, iktidarda bulunan parti tarafından desteklenen Hükümet'in bürokratları üzerinde denetim görevini yerine getirecek olması nedeni ile Anayasa ile belirlenen amacına ulaşması zor görünmektedir.⁹⁷

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin görüşlerine göre bireylerin, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen iş ve işlemlerle ilgili olarak bilgi edinebilmesi, kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması bakımından büyük öneme sahiptir. Bilgi edinme hakkı, bu konuda çıkartılan özel bir Kanunla düzenlenmiş bulunmasına rağmen, Anayasada bu hakkı doğrudan düzenleyen açık bir hüküm yer almamaktadır. Günümüz toplumunda büyük önemi haiz olan bu hakkın garanti altına alınmasının ileri bir adım olacağı düşünüldüğünden, maddede yapılan değişiklikle bilgi edinme hakkı, Anayasada açıkça düzenlenmektedir.⁹⁸

3.2.10. Madde 84: Milletvekilliğinin Düşmesi

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 11`de gösterilmektedir.

Tablo 11: Madde 84`ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
MADDE 84. – (Değişik: 23.7.1995 -	MADDE 84. – (Değişik: 23.7.1995 -

⁹⁶ Esas Sayısı: 2006/140, Karar Sayısı: 2008/185, Karar Günü: 25.12.2008.

⁹⁷

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 13

⁹⁸ AKP, a.g.e., s. 16

<p>4121/9 md.) İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.</p> <p>Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.</p> <p>82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.</p> <p>Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.</p> <p>Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine</p>	<p>4121/9 md.) İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.</p> <p>Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.</p> <p>82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.</p> <p>Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.</p> <p>Son fıkra yürürlükten kaldırılmaktadır.</p>
---	---

getirip Genel Kurula bilgi sunar.	
-----------------------------------	--

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.21

Değişikliği hazırlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin konu ile ilgili olarak gerekçeyi belirten açıklaması şu şekildedir:

Maddeyle, Anayasanın 84 üncü maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmaktadır. Söz konusu fıkra, partisinin kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olan milletvekillerinin, milletvekilliğinin düşürülmesiyle ilgilidir. Milletvekilliği, seçmen iradesi ile oluşan ve öznesi, seçilmiş kişi olan demokratik bir statüdür. Partinin kapatılması, millet ile milletvekili arasında kurulu olan bağı sona erdiremez. Kaldı ki milletvekilliği düşen kişi, ilk seçimlerde bağımsız milletvekili olarak yeniden Meclise dönebilmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, milletvekilliğinin düşürülmesi yaptırımının bir mantığı kalmamaktadır.⁹⁹

Değişiklikten önceki prosedürde, söz konusu fıkrada partisinin temelli kapatılmasına beyan veya eylemleri ile sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliğinin bu kararın Resmi Gazete'de gerekçeli olarak yayınlandığı tarihte sona ereceği öngörülmekteydi. Aslında 1995 Anayasa değişikliği öncesindeki hükme göre yukarıdaki hükmün çok daha ehven olduğu açıktır. Nitekim 1995 Anayasa değişikli öncesinde bu konuda partinin kapatılmasına sebebiyet veren milletvekilinin üyeliğinin, temelli olarak kapatılan siyasal partinin kapatılması için davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyeliğinin ise kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona ereceği öngörülmekteydi. 1995 Anayasa değişikliği ile getirilen ve partinin kapatılması durumunda sadece kapatmaya sebebiyet veren milletvekillerinin üyeliğinin sona ermesini öngören düzenleme dahi aslında siyasal partileri cezalandırmaktan öteye geçerek partili milletvekillerini cezalandıran ölçüsüz bir yaptırımdır. Bu nedenle siyasal hakları ölçüsüz biçimde kısıtlayan ve aynı eylem ve fiili gerçekleştiren partili

⁹⁹ AKP, a.g.e., 21

milletvekilleri ile bağımsız milletvekillerinden sadece birinci kategoride yer alanları cezalandıran bu hükmün kaldırılması isabetli olmuştur. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de vermiş olduğu kararlarda, siyasal parti kapatma kararına istinaden milletvekilliğinin düşürülmesi sonucunda verilen beş yıllık siyasal faaliyet yasağının öngörülen meşru amaçlar doğrultusunda orantılı olarak nitelendirilemeyeceği ve bu yasağa maruz kalanların seçilme hakkının özü itibariyle ihlal edilmekte olduğuna hükmetmektedir.¹⁰⁰

3.2.11. Madde 94: Başkanlık Divanı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 94 üncü maddesinin üçüncü fıkrasının ikinci cümlesi “İlk seçilenlerin görev süresi iki yıldır, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise o yasama döneminin sonuna kadar devam eder.” şeklinde değiştirilmiştir.¹⁰¹ 94. Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 12`de gösterilmektedir.

Tablo 12: Madde 94`ün Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur. Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasî parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yıldır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan adayları, meclis üyeleri içinden,	Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur. Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasî parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise o yasama döneminin sonuna kadar devam eder. Türkiye Büyük Millet

¹⁰⁰ Hakyemez, a.g.e., s. 392-393

¹⁰¹ YSK, a.g.e., s. 3

<p>Meclisin toplandığı günden itibaren beş gün içinde, Başkanlık Divanına bildirilir. Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tam sayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, beş gün içinde tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekillerinin, Kâtip Üyelerinin ve İdare Amirlerinin adedi, seçim nisabı, oylama sayısı ve usulleri, Meclis İçtüzüğünde belirlenir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasî partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine; görevlerinin gereği olan haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanmaz.</p>	<p>Meclisi Başkan adayları, meclis üyeleri içinden, Meclisin toplandığı günden itibaren beş gün içinde, Başkanlık Divanına bildirilir. Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tam sayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, beş gün içinde tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekillerinin, Kâtip Üyelerinin ve İdare Amirlerinin adedi, seçim nisabı, oylama sayısı ve usulleri, Meclis İçtüzüğünde belirlenir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasî partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine; görevlerinin gereği olan haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanamaz.</p>
--	--

Kaynak: Devran Yusuf ve Seçkin Gülcan, (2011). **12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açından Değerlendirilmesi,**

<http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ%202010%20G%C3%BCz/pdf/Yusuf%20Devran%2012%20Eyl%C3%BC1%20Referandumunun%20Sosyal%20ve%20Politik%20A%C3%A7%C4%B1dan%20De%C4%9Ferlendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2011), s.214-215

Söz konusu değişiklik toplum nezdinde çok fazla incelenmemiştir. Söz konusu değişiklik, genel basın mensupları tarafından paketin geneli üzerinden bahsederken kullanılmıştır. Bilindiği gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin beş yılda bir yapılmasını emreden Anayasanın 77 nci maddesinin birinci fıkrası, 21/10/2007 tarihli ve

5678 sayılı Kanunla değiştirilmiş ve milletvekili seçimlerin her dört yılda bir yapılması hükme bağlanmıştır. Bu düzenlemenin bir sonucu olarak, Anayasanın 94 üncü maddesinin üçüncü fıkrasında değişiklik yapılmaktadır. Buna göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı seçimlerinin her yasama döneminde iki kez yapılması ve ilk seçilenlerin görev süresinin iki yıl olması, ikinci devre için seçilenlerin görev süresinin ise o yasama döneminin sonuna kadar devam etmesi öngörülmektedir.¹⁰²

3.2.12. Madde 125: Yargı Yolu

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 125 inci maddesinin ikinci fıkrasına “Ancak, **Yüksek Askerî Şûranın terfî işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.**” cümlesi eklenmiş, dördüncü fıkrasının birinci cümlesi “Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz.” şeklinde değiştirilmiştir.¹⁰³

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 13`de gösterilmektedir.

Tablo 13: Madde 125`in Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. (Ek hüküm: 13.8.1999-4446/2 md.) Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir. Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şûranın	İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. (Ek hüküm: 13.8.1999-4446/2 md.) Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir. Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şûranın kararları

¹⁰² AKP, a.g.e., s. 24

¹⁰³ YSK, a.g.e., s. 3

<p>kararları yargı denetimi dışındadır. İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar. Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. İdarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir. Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabilir.</p> <p>İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.</p>	<p>yargı denetimi dışındadır. Ancak, Yüksek Askerî Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır. İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar. Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiç bir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. İdarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.</p> <p>Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabilir. İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.</p>
---	---

Kaynak: Devran Yusuf ve Seçkin Gülcan, (2011). **12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açından Değerlendirilmesi,**

<http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ%202010%20G%C3%BCz/pdf/Yusuf%20Devran%2012%20Eyl%C3%BCI%20Referandumunun%20Sosyal%20ve%20Politik%20A%C3%A7%C4%B1dan%20De%C4%9Ferlendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2011), s.215-216

Söz konusu değişiklik ile beraber yargı ve yürütmenin icraatlarının birbirinden bağımsız olması amaçlanmaktadır. Anayasanın 125. maddesindeki, yargı yetkisinin idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olduğuna ilişkin hükme, bu yetkinin “hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamayacağı” ifadesi eklenmiştir. Aslında bu hükmün getirilmesinin en önemli nedeni, İdari Yargı mercilerinin ve özellikle Danıştay’ın gerçekleştirdiği denetimde, “yerindeliğe” kayarak hareket etmesi ve böylece hükümetin ve kimi idari birimlerin yetkisine açıkça müdahale etmesidir.¹⁰⁴ Yargının idarenin yetkisine müdahalesi anlamına gelecek şekilde karar vermesi sonrasında adeta bir tepki olarak Anayasaya dahil edilen bu ifade sorunu çözmekten uzaktır.

Kaldı ki Anayasal düzlemde, “hiçbir surette” şeklindeki mutlak yasak, yargıcın bağımsız karar verme sürecine daha baştan gölge düşürüp, karar verme sürecinde baskı hissetmesine sebep olabilecektir. Hidroelektrik Santralleri konusunda verilen yargı kararlarının yerindelik denetimi niteliği taşıdığını ifade eden hükümetin bu nedenle bahse konu değişikliği taslak kapsamına aldığı sıkça ifade edilerek eleştirilmiş, hatta Akkuyu nükleer santral inşaatının Ruslara verilmesi için, Rusya Federasyonu ile bir antlaşma yapılmış olmasının, yargısal denetimden kaçmanın bir göstergesi olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁵

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin açıklamalarına göre Yüksek Askerî Şûranın silahlı kuvvetlerden ilişik kesme kararları kamuoyunda çok tartışılmış ve değişik eleştirilere konu olmuştur. Diğer askerî merciler (Kuvvet Komutanlıkları) tarafından verilen Silahlı Kuvvetlerden ilişik kesme kararları Askerî Yüksek İdare Mahkemesi tarafından yargı denetimine tabi tutulurken, Yüksek Askerî Şûra tarafından verilen ilişik kesme kararlarının yargı denetimine tabi olmaması, Anayasanın 10 uncu maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine de aykırılık oluşturmaktadır. Bu eşitsizliğin giderilmesi amacıyla, mukayeseli

¹⁰⁴ Hakyemez, a.g.e, s. 395-396

¹⁰⁵

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 16

hukuk uygulamaları ve tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmeler göz önüne alınarak, maddeyle, Yüksek Askerî Şûranın Silahlı Kuvvetlerden ilişik kesme niteliğindeki kararları yargı denetimine açılmakta ve bu sayede hukuk devleti ilkesinin daha da güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.¹⁰⁶

Görüldüğü gibi yapılan değişiklikle 1982 Anayasasındaki yargısal denetim yasakları biraz daha hafifletilmiş ancak Yüksek Askerî Şura kararlarının tümü değil sadece bir kısmı yargı denetimine açılmıştır. Bu nedenle getirilen yenilikler hukuk devleti açısından olumlu olmakla birlikte yetersizdir. Yine, yargısal denetim yasakları kaldırılırken Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlere karşı yargı yoluna başvurulamayacağını düzenleyen Anayasa hükmüne ve olağanüstü kanun hükmünde kararnamelere karşı Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağına dair düzenlemeye dokunulmaması da 2010 Anayasa değişikliği paketine ilişkin önemli eksiklikler olarak göze çarpmaktadır.

3.2.13. Madde 128: Genel İlkeler

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 128 inci maddesinin ikinci fıkrasına “Ancak, malî ve sosyal haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri saklıdır.” cümlesi eklenmiştir.¹⁰⁷ Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 14`de gösterilmektedir.

Tablo 14: Madde 128`in Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
MADDE 128. – Devletin, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür. Memurların ve diğer kamu	MADDE 128. – Devletin, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.

¹⁰⁶ AKP, a.g.e., s. 26

¹⁰⁷ YSK, a.g.e., s. 3

görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir. Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.	Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir. Ancak, malî ve sosyal haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri saklıdır. Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.
---	--

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.27

Anayasanın 53 üncü maddesinde yapılan değişiklikle, memur ve diğer kamu görevlilerine toplu sözleşme yapma hakkı verilmektedir. Anayasanın 128 inci maddesinde ise, memur ve diğer kamu görevlilerinin nitelik, atanma, aylık, ödenek gibi özlük haklarının kanunla düzenleneceği hükmü yer almaktadır. 53 üncü maddede yapılan değişikliğe paralel olarak, memur ve diğer kamu görevlilerinin malî ve sosyal haklarına ilişkin toplu sözleşme hükümlerinin saklı olduğu hükme bağlanmaktadır.¹⁰⁸

3.2.14. Madde 129:Görev ve Sorumluluklar, Disiplin Kovuşturulmasında Güvence

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 129 uncu maddesinin üçüncü fıkrası “Disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz.” şeklinde değiştirilmiştir.¹⁰⁹

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 15`de gösterilmektedir.

Tablo 15: Madde 129`un Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette	Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette

¹⁰⁸ AKP, a.g.e, s. 27

¹⁰⁹ YSK, a.g.e., s. 3

<p>bulunmakla yükümlüdürler. Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez. Uyarma ve kınama cezalarıyla ilgili olanlar hariç, disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılmaz. Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır. Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir. Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idarî merciin iznine bağlıdır.</p>	<p>bulunmakla yükümlüdürler. Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez. Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır. Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir. Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idarî merciin iznine bağlıdır. Disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılmaz.</p>
---	--

Kaynak: Devran Yusuf ve Seçkin Gülcan, (2011). **12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açından Değerlendirilmesi,**

<http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ%202010%20G%C3%BCz/pdf/Yusuf%20Devran%2012%20Eyl%C3%BCl%20Referandumunun%20Sosyal%20ve%20Politik%20A%C3%A7%C4%B1dan%20De%C4%9Ferlendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2011), s.216-217

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, 2010 Anayasa değişikliğinde görülen maddeler memurları ve işçileri doğrudan etkilemektedir. Söz konusu değişiklikler özellikle memurları ilgilendirmektedir. 129 uncu madde de benzer şekilde memurları doğrudan ilgilendirmektedir. Anayasanın 129 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında disiplin kararlarının yargı denetimine tabi olduğu belirtilmekte, ancak uyarma ve kınama cezaları yargı denetimi dışında tutulabilmekteydi. Cezanın hafifliğinin, insan onurunu zedeleme niteliği yönünden diğer cezalara göre daha az etki doğurmayacağı dikkate alınarak,

maddenin üçüncü fıkrasında yapılan değişiklikle, memurlar ve diğer kamu görevlilerine verilen uyarma ve kınama cezalarının da yargı denetimine açılması öngörülmektedir.¹¹⁰ Yargı yasaklarının kaldırıldığı değişiklik maddelerinden biri olan bu düzenleme Hukuk Devleti için atılmış olumlu adımlardan biri olarak kabul edilmiş, toplumun önemli bir kesimin desteğini almıştır.

3.2.15. Madde 144: Hakim ve Savcıların Denetimi – Adalet Hizmetlerinin Denetimi

Tablo 16: Madde 144`in Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
MADDE 144 – Hâkim ve savcılarının görevlerini; kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (Hâkimler için idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma, Adalet Bakanlığının izni ile adalet müfettişleri tarafından yapılır. Adalet Bakanı soruşturma ve inceleme işlemlerini, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırabilir.	MADDE 144- Adalet hizmetleri ile savcılarının idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılır. Buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı

144 üncü maddede yapılan değişiklikle, “Adalet hizmetlerinin denetimi” kenar başlıklı yeni bir hüküm getirilmektedir. Hâkim ve savcılarını denetim yetkisinin Kurula

¹¹⁰ AKP, a.g.e., s. 27

devredilmesi üzerine, Kurulun denetim yetkisinin dışında kalan ve yargı göreviyle ilgili olmayan adalet hizmetlerinin denetimi için Adalet Bakanlığına bağlı yeni bir Teftiş Kurulunun kurulması öngörülmektedir. Bu bağlamda, icra daireleri, noterler, cezaevleri gibi yerlerde sunulan adalet hizmetleri ile savcılarının idarî görevleri yönünden denetim, araştırma, inceleme ve soruşturma işlemlerinin Adalet Bakanlığına bağlı adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler eliyle yapılacağı, buna ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği hüküm altına alınmaktadır.

Bugüne kadar, Adalet Bakanlığı bünyesindeki tüm personelin, hakim ve savcılar dahil, denetlenmesi Adalet Bakanı'na bağlı Adalet müfettişlerince yapılmıştır.

144. maddede yapılan değişiklikle, hakim ve savcı sınıfı dışındaki Adalet hizmetleri personelinin denetimi, Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak yeni kurulacak Teftiş Kurulu Başkanlığı'nca yapılacaktır; hakim ve savcılarının denetimi ise Anayasa'nın 159.maddesinde yapılan bir düzenleme ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na bırakılacaktır. Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, bu sınıftan, sadece savcılarının idari denetimini yapacaktır. Yapılan bu önemli değişiklik ile Yargı bağımsızlığı çok daha güçlü bir hale getirilmiş, tarafsızlığı bakımından önemli bir adım atılmıştır.

3.2.16. Madde 145: Askeri Yargı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 145 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“Yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler; asker kişilerin, sadece askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri askerî suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler. Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür.”¹¹¹

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 17`de gösterilmektedir.

Tablo 17: Madde 145`in Eski ve Yeni Hali

¹¹¹ YSK, a.g.e., s. 3

Eski Hal	Yeni Hal
<p data-bbox="297 306 878 688">MADDE 145 – Askerî yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin; askerî olan suçları ile bunların asker kişiler aleyhine veya askerî mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.</p> <p data-bbox="297 722 878 1003">Askerî mahkemeler, asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askerî suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askerî mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara da bakmakla görevlidirler.</p> <p data-bbox="297 1037 878 1318">Askerî mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hâkim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.</p> <p data-bbox="297 1352 878 1843">Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin mahkemesinde görevli buldukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı, askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Kanun, ayrıca askerî hâkimlerin yargı hizmeti dışındaki askerî hizmetler yönünden askerî hizmetlerin gereklerine göre teşkilatında</p>	<p data-bbox="894 306 1492 739">MADDE 145- Askerî yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler; asker kişilerin, sadece askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri askerî suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler. Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür.</p> <p data-bbox="894 772 1492 856">Savaş hali haricinde, asker olmayan kişiler askerî mahkemelerde yargılanamaz.</p> <p data-bbox="894 890 1492 1121">Askerî mahkemelerin savaş halinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hâkim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.</p> <p data-bbox="894 1155 1492 1436">Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin görevli buldukları komutanlıkla ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.</p>

görevli buldukları komutanlık ile olan ilişkilerini de gösterir.	
---	--

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.30

Söz konusu değişiklikle ilgili olarak uzun tartışmaların yapıldığı görülmüştür. Değişiklik paketinin 15. maddesinde, asker kişilerin işlediği suçlardan hangilerinin askeri mahkemeler ve disiplin mahkemelerinde, hangilerinin ise adliye mahkemelerinde görüleceği yeniden düzenlenmiştir. Bu maddede değişiklik yapılmasının gerekçesini, yakın bir geçmişte çıkarılan kanunla asker kişilerin “darbe girişimi ve ya darbe suçları” söz konusu olduğunda bunların askeri mahkemeler yerine sivil mahkemelerde görülmesine imkân sağlayan kanuni düzenlemeyi Anayasa Mahkemesinin Anayasanın 145. maddesini gerekçe gösterilerek iptal etmesi oluşturmaktadır.¹¹²

Söz konusu değişiklikle beraber, öncelikle, askeri mahkemelerin görev alanı daraltılmıştır. Buna göre, askerî mahkemeler, “asker kişiler tarafından işlenen askeri suçlar ile bunların asker kişiler aleyhine veya askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidir... Savaş haricinde, asker olmayan kişiler askeri mahkemelerde yargılanamaz...” (m.15). Aynı maddeye göre, “Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür.” Bu düzenleme olumlu olmakla birlikte, bu konuda yapılacak yasal düzenleme belirleyici olacak; çünkü, “Devlet güvenliğine ve anayasal düzene karşı suç” tanımı önem taşımaktadır. Tanım çok geniş tutulursa, görevle ilgili suçlar ve diğer suçlar ayrımı, subjektif değerlendirmeler nedeniyle göreceli hale gelebilecektir.¹¹³

Söz konusu değişiklik Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde birçok defa suçlu bulunmasının önüne geçecektir. Bu değişiklikle birlikte artık askeri mahkemeler,

¹¹² Hakyemez, a.g.e., s. 396

¹¹³ <http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 16-17

sadece doğrudan askeri suçlara bakabilecek, daha dar bir alanda çalışacak, kalan geniş alanda, sivil mahkemeler söz sahibi olacaktır. Darbe, darbeye teşebbüs, hükümet aleyhine demokratik olmayan türden teşebbüs ve oluşumlar artık askeri mahkemelerde değil, sivil mahkemelerde yargılanacak, böylece Ergenekon davası sürecindeki yetki tartışması, tamamen sona emiş olacaktır.¹¹⁴

Tasarıyı hazırlayan Adalet ve Kalkınma Partisi söz konusu değişiklik üzerinde özellikle durmuştur ve geniş açıklamalar getirmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi`ne göre:

“Getirilen düzenlemeyle askerî mahkemelerin görev alanı, askerî suçların yargılanmasıyla sınırlandırılmaktadır. Askerî suç ise yüksek mahkemelerce tanımlanmış bir kavramdır. Anayasa Mahkemesinin 25/10/1994 tarihli ve E. 1994/2, K. 1994/76 sayılı kararında, askerî suçun unsurları, askerî bir yararı ihlâl etmek ve askerî nitelikte olmak biçiminde açıklanmıştır. Bir suçun Askerî Ceza Kanununda açıkça yer almış olmasının, onun askerî suç sayılmasına yetmeyeceği belirtilmiştir. Yine 1/7/1998 tarihli ve E. 1996/74, K. 1998/45 sayılı kararında askerî mahkemelerin görev alanının, “askerî hizmetlerin yürütülmesindeki özellikler, disiplinin korunması, asker kişilerin astlık üstlük ilişkileri dikkate alınarak ...” belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu veriler göz önüne alınarak, askerî mahkemelerin görev alanı, çağdaş ülkelerde olduğu gibi daraltılmakta ve asker kişilerin, sadece askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri askerî suçlara ait davalarla sınırlı tutulmaktadır. Maddede yer verilen “asker kişi”, “askerî hizmet ve görev” ve “askerî suç” kavramları tahdidi ve daraltıcı bir düzenleme olarak; askerî gerekler ile demokratik hukuk devleti ve adil yargılanma hakkı gereklerini ölçülü bir şekilde denkleştirmektedir.”¹¹⁵

Bunun yanında askeri mahkemelerin bağımsızlığını pekiştiren bir yenilik olarak paketin aynı maddesinde, askeri yargı organlarının kuruluşu ve işleyişi ile askeri hakimlerin özlük işleri, askeri savcılık görevlerini yapan askeri hakimlerin görevli buldukları komutanlıkla ilişkilerinin “askerlik hizmetlerinin gereklerine göre” düzenleneceği ibaresi

¹¹⁴ Egiad, ‘‘Anayasa Değişikliği Referandum’’, Ege Genç İş Adamları Derneği Yarın Dergisi, S. 27. 2010, s. 10-21.

¹¹⁵ AKP, a.g.e., s. 31

kaldırılmış¹⁰, böylece geriye kalan ilkeler olarak mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre düzenleme yapılacağı öngörülerek askeri yargının bağımsızlığına daha uygun bir hüküm ortaya çıkmıştır.

3.2.17. Madde 146: Anayasa Mahkemesi

Tablo 18: Madde 146'nın Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 146 – Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.</p> <p>Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.</p> <p>Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını</p>	<p>MADDE 146- Anayasa Mahkemesi onyediden kurulur.</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.</p> <p>Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve</p>

<p>doldurmuş, yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.</p> <p>Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.</p> <p>Anayasa Mahkemesi üyeleri, asli görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.</p>	<p>siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.</p> <p>Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, <u>her boş üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir;</u> (Anayasa Mahkemesi'nce çıkarılmıştır) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde de <u>her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir</u> ve (Anayasa Mahkemesi'nce çıkarılmıştır) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.</p> <p>Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.</p> <p>Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi</p>
--	---

	<p>bitenler yeniden seçilebilirler.</p> <p>Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar.”</p>
--	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı,

Yargı ile ilgili en önemli değişikliklerden birisi Anayasa Mahkemesi ile ilgili maddelerde gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Mahkemenin üye sayısı 11 asıl ve 4 yedek üyeden 17 asıl üyeye çıkartılmıştır. TBMM bu üyelere ikisini Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından gösterdiği üç aday arasından, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içerisinde seçecektir. Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden seçecektir.¹¹⁶

Cumhurbaşkanı geriye kalan dört üyeyi ise üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçecektir. Mahkemenin üye sayısının artırılması ve işlevsel olmayan yedek üyelik statüsüne son verilmesi fevkalade olumlu adımlar olarak görülebilir. Ancak, 17 üyeli Anayasa Mahkemesine parlamentonun doğrudan değil, değişik yerlerden gösterilen üçer kat fazla aday arasından toplam üç üye seçme imkanının verilmiş olması vesayetçiliğin eleştirildiği bir yapıdan kurtulma sürecinde çekingen adım olsa da yine de sembolik bir öneme sahip olabilir. TBMM'nin, Anayasa Mahkemesinin oluşumundaki demokratik meşruiyete de katkı sağlayacak

¹¹⁶ Avrupa ülkelerindeki anayasa mahkemelerinin oluşumu ve bu bağlamda Türk Anayasa Mahkemesinin oluşumundaki eleştirilen noktaları irdeleyen ayrıntılı bir çalışma için bkz.: Yusuf Şevki HAKYEMEZ, ‘‘Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı’’, Yetkin Yay, Ankara 2009, Üçüncü Bölüm.

şekilde, Avrupa ülkelerine benzer biçimde mutlaka en az üçte bir oranındaki üyeyi doğrudan seçmesi gerekirdi. Nitekim, Gözler'in de vurguladığı gibi, 2010 Anayasa değişikliği sonrasında bile Türkiye halen yasama organı Anayasa Mahkemesine doğrudan hiçbir üye seçemeyen tek ülke konumundadır. Öte yandan 17 üyeden üç tanesinin akademisyenler arasından seçilmesi de Anayasa Mahkemesinin işlevine katkı sağlaması açısından eskiye göre daha olumlu bir yenilik olarak görülmelidir. Bunun yanında eskiye göre yargı bürokrasisinin Anayasa Mahkemesinin oluşumundaki ağırlığı Cumhurbaşkanı, YÖK ve TBMM'nin seçeceği toplam 10 üye ile azalmış, bu sayede bürokratik vesayetin yargı ayağında bir güç kaybının gerçekleştiği ve daha çoğulcu bir oluşumun sağlandığı söylenebilir.¹¹⁷

Değişikliğin, “Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.”(m.16/III). Maddesi anti-demokratik olması sebebi ile sıkça eleştirilerin odağında olmuştur.¹¹⁸

Ne var ki Anayasa Mahkemesi tarafından kısmen iptal edilerek, ilk cümlede yer alan, “...bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir;...” ibaresi ile ikinci cümlede yer alan, “...de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve...” iptal edilmiştir. Böylece, son sözü Cumhurbaşkanı'na bırakan dolaylı ve demokratik olmayan seçim tarzında kısmi bir düzeltim sağlanmıştır.¹¹⁹

¹¹⁷Kemal Gözler, “Türk Anayasa Hukuku Dersleri”, Ekin Yay, 9. Baskı, Bursa 2010, s. 417.

¹¹⁸

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%201%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 18

¹¹⁹

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%201%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 18

3.2.18. Madde 147:Üyeliğin Sona Ermesi

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 19`da gösterilmektedir.

Tablo 19: Madde 147`nin Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.	Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

Kaynak: Devran Yusuf ve Seçkin Gülcan, (2011). **12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açından Değerlendirilmesi,**

<http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ%202010%20G%C3%BCz/pdf/Yusuf%20Devran%202012%20Eyl%C3%BC1%20Referandumunun%20Sosyal%20ve%20Politik%20A%C3%A7%C4%B1dan%20De%C4%9Ferlendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2011), s.220-221

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 147. Maddesinin kenar başlığı “2. Üyelerin görev süresi ve üyeliğin sona ermesi” şeklinde, birinci fıkrası ise “Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu

emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.” şeklinde değiştirilmiştir.¹²⁰

Konu hakkında uzun tartışmalar yapılmıştır. Devran ve Seçkin (2011)'e göre söz konusu değişiklik ile Türkiye, Avrupa Birliği standartlarında bir Anayasa Mahkemesi'ne kavuşacak.¹²¹

Adalet ve Kalkınma Partisi'ne göre Bu değişiklikle, Mahkemedeki üye profilinin, yeni toplumsal koşullara ve yeni anlayışlara göre makul bir süre içinde kendini yenilemesine olanak tanınmaktadır. On iki yıllık sürenin, bir taraftan üyelerin yeterince tecrübe kazanması ve bu tecrübelerini Mahkeme çalışmalarına yansıtması açısından yeterli, diğer taraftan da toplumsal değişimin Mahkeme profiline yansımaya olanak sağlamak için de makul bir süre olduğu değerlendirilmektedir. Mukayeseli hukukta da mahkeme üyeliğinin süreli olduğu görülmektedir.¹²²

Bazı Avrupa ülkelerindeki üyelik süreleri şu şekildedir:

- Almanya : 12
- Fransa : 9
- İtalya : 9
- İspanya : 9
- Macaristan : 9
- Bulgaristan : 9
- Portekiz : 9
- Polonya : 9
- Romanya : 9

¹²⁰ YSK, a.g.e, s. 4

¹²¹ Devran ve Seçkin, a.g.e, s. 211

¹²² AKP, a.g.e., s. 37

- Slovenya : 9¹²³

3.2.19. Madde 148:Görev ve Yetkiler

2010 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 148. Maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinin sonuna “ve anayasa şikâyeti başvurularını karara bağlar” ibaresi eklenmiş, aynı maddenin altıncı fıkrası “Yüce Divan kararlarına yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.”karşı karar şeklinde değiştirilmiş, maddeye ikinci fıkradan sonra gelmek üzere “Herkes, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki anayasal hak ve özgürlüklerden birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla ve kanun yollarının tüketilmiş olması şartıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa şikâyetinde kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Anayasa şikâyetine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.” fıkraları eklenmiş ve devamındaki fıkralar buna göre teselsül ettirilmiştir.¹²⁴

Maddenin eski hali ve yeni hali Tablo 20`de gösterilmektedir.

Tablo 20: Madde 148`in Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 148. – Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.</p>	<p>MADDE 148. – Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa</p>

¹²³AKP, a.g.e., s. 37

¹²⁴YSK, a.g.e., s. 4-5

<p>Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.</p> <p>Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.</p> <p>Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.</p> <p>Yüce Divan kararları kesindir.</p> <p>Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.</p>	<p>Mahkemesinde dava açılmaz.</p> <p>Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.</p> <p>Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tü-ketilmiş olması şarttır.</p> <p>Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.</p> <p>Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.</p> <p>Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını,</p>
--	---

	<p>Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.</p> <p>Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar.</p> <p>Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.</p> <p>Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.</p> <p>Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.</p>
--	--

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.38-39

Gerçekleşen tartışmalar incelendiğinde, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruların yapılamıyor olmasının birçok kesim tarafından ciddi anlamda rahatsızlıkla karşılandığı görülmektedir. Bireysel başvuru hakkı, Anayasa Mahkemesinin görev alanını düzenleyen 148'inci maddeye eklenen bir fıkraya göre; "Herkes, Anayasada güvence altına

alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir...” (m.18). Bu kayıtlama ile, Anayasa Mahkemesi’ne, Anayasa’da yer alan bütün hak ve özgürlüklere karşı değil, bunlar arasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından güvence altına alınmış olanlar ihlal edildiğinde başvuru yolu kullanılabilir. Anayasa Hukuku öğretisinde uzunca zamandır savunulan bireysel başvuru hakkının değişiklik paketinde yer almış olması olumlu bir gelişme olarak kaydedilebilir.¹²⁵

Bununla birlikte bireysel başvuru kapsamına sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde(AİHS) güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin alınmış olması eleştirilebilir. Hakların bütünlüğü ilkesi açısından bakıldığında AİHS kapsamında olmayan sözgelimi sosyal ve kültürel hakların veya üçüncü kuşak hakların ihlali durumunda bireysel başvuru hakkının kullanılmaması haklararası adeta farklılaştırmayı teşvik eden bir gelişmeye sebebiyet verebilir. Ayrıca, belirtmek gerekir ki, hangi hakkın AİHS kapsamına girdiğine her zaman çok rahat biçimde karar vermek mümkün olmayabilir. Öte yandan, bireysel başvurunun benimsenmesinin amacı AİHMden gelen mahkumiyetleri engellemek ise bunu da kabul etmek mümkün değildir. Kaldı ki Anayasa Mahkemesinin insan hakları noktasındaki içtihadına bakıldığında, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılması halinde Mahkemenin özgürlükçü karar vererek başvuru hakkının sorununu çözebileceğini ve dolayısıyla AİHMe başvurmayı önleyebileceğini söyleyebilmek zordur. Nitekim Anayasa Mahkemesi bugüne değin ilk derece mahkemesi olarak baktığı siyasal parti kapatma davalarında verdiği mahkumiyetler neticesinde partisi kapatılanların yaptığı başvuruların ezici bir çoğunluğunda AİHM Türkiye’yi mahkum etmiştir.

Bu da göstermektedir ki Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının Anayasa koyucunun öngördüğü biçimde etkili sonuç verebilmesi için Anayasa Mahkemesinin özgürlükçü yaklaşımla bireysel başvuruları ele alması gerekmektedir.¹²⁶

¹²⁵

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011), s. 8

¹²⁶Yusuf Şevki Hakyemez, **Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı**, Yetkin yay. s. 428-429.

Bireysel başvuruları inceleme görevi verilmek suretiyle, Anayasa Mahkemesine, özgürlükleri koruma ve geliştirme misyonu da yüklenmiştir.¹²⁷

Değişikle Mahkemenin Yüce Divan sıfatı ile yargıladığı kişilere TBMM Başkanı ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da eklenmiştir. Ayrıca Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabileceği esası getirilmiştir.

Yine Yüce Divan sıfatı ile yapılan yargılamalarda yeniden inceleme imkanının sağlanması, tam anlamıyla temyiz anlamına gelmese de, yargılamayı iki dereceli usule yaklaştırdığı ölçüde olumlu sonuçlar verebilecektir.

3.2.20. Madde 149: Çalışma ve Yargılama Usulü

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 149 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Madde 149'un eski ve yeni hali Tablo 21`de gösterilmektedir.

Tablo 21: Madde 149'un Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>4. Çalışma ve yargılama usulü</p> <p>MADDE 149. – (Değişik: 3.10.2001-4709/33 md.) Anayasa Mahkemesi, Başkan ve on üye ile toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Anayasa değişikliklerinde iptale ve siyasî parti davalarında kapatılmaya karar verebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır.</p> <p>Şekil bozukluğuna dayalı</p>	<p>4. Çalışma ve yargılama usulü</p> <p>MADDE 149. – Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az oniki üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilir.</p> <p>Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla</p>

¹²⁷AKP, a.g.e., s. 40-41

<p>iptal davaları Anayasa Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır.</p> <p>Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla; mahkemenin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İktüzükle düzenlenir.</p> <p>Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.</p>	<p>yürütülecek yargulamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır. Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.</p> <p>Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır.</p> <p>Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İktüzükle düzenlenir.</p> <p>Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir. Mahkeme ayrıca, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.</p>
---	---

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, s.38-39

Adalet ve Kalkınma Partisine göre bireysel başvuru müessesesinin yapısı, öngörülen başvuru sayısı ve müessesenin niteliği göz önüne alındığında, başvuruların öncelikle bir kabul edilebilirlik incelemesinin yapılmasına ve bunun için bir komisyon oluşturulmasına

imkân tanınmaktadır. Bölümler, esas itibariyle bireysel başvuruları incelemekle görevlendirilmektedir. Siyasî partilere ilişkin dava ve başvuruların, iptal ve itiraz davalarının ve Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamaların Genel Kurulca yapılması benimsenmektedir.¹²⁸

Üye sayısı artırılmasına rağmen, değişiklik sonrasında iki ayrı bölüm ve bir Genel Kurul şeklinde çalışacak Anayasa Mahkemesinde iptal ve itiraz başvuruları, siyasal parti davaları ve Yüce Divan yargılamalarının Genel Kurulda, bireysel başvuruların ise bölümlerde karara bağlanacağına öngörülmesi aslında pratikte Mahkemenin işyükünü çok fazla hafifletmeyecektir. Bir yandan bireysel başvurunun getireceği ek işyükü ve öte yandan gittikçe artan iptal ve itiraz başvurularının Genel Kurulda görülmeye devam etmesi nedeniyle belki de yakın bir gelecekte Anayasa Mahkemesinin üye sayısının biraz daha artırılarak, iki ayrı bölüme de iptal ve itiraz başvurularını çözme yetkisi tanınması yoluna gidilebilecektir. Değişikle Anayasa değişikliğinde iptale, siyasal partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için üye tamsayısının beşte üçü yerine toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şartının getirilmesi isabetli bir yeniliktir. Bu adım siyasal partilerin demokratik sistem içerisindeki vazgeçilmez konumlarına uygun bir yeniliktir. Bunun gibi kurucu iktidarın anayasa değişikliklerinin denetiminde şekle ilişkin aykırılıkların Mahkeme üyelerinin daha yüksek sayısı tarafından kararlaştırılması ile tali kurucu iktidarın yetkisine müdahale sayılabilecek tartışmalı kararlar çıkmasının da önü alınmış olabilir.¹²⁹

¹²⁸ AKP, a.g.e, s. 43

¹²⁹Yusuf Şevki Hakyemez, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIV, Y. 2010, S. 2

3.2.21. Madde 156 Askeri Yargıtay

Madde 156'nın eski ve yeni hali Tablo 22'de gösterilmektedir.

Tablo 22: Madde 156'nın Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>Madde 156 /Askerî Yargıtay, askerî mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Askerî Yargıtay üyeleri birinci sınıf askerî hâkimler arasından Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla her boş yer için göstereceği üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir. Askerî Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları Askerî Yargıtay üyeleri arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar. Askerî Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı <u>ve askerlik hizmetlerinin gereklerine</u> göre kanunla düzenlenir.</p>	<p>MADDE 156 :Askerî Yargıtay, askerî mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Askerî Yargıtay üyeleri birinci sınıf askerî hâkimler arasından Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla her boş yer için göstereceği üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir. Askerî Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları Askerî Yargıtay üyeleri arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar. Askerî Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.</p>

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı.

3.2.22. Madde 157 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

Madde 157`nin eski ve yeni hali Tablo 23`de gösterilmektedir.

Tablo 23: Madde 157`nin Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>Madde 157 / Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz.</p> <p>Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin askerî hâkim sınıfından olan üyeleri, mahkemenin bu sınıftan olan başkan ve üyeleri tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oy ile birinci sınıf askerî hâkimler arasından her boş yer için gösterilecek üç aday içinden; hâkim sınıfından olmayan üyeleri, rütbe ve nitelikleri kanunda gösterilen subaylar arasından, Genelkurmay Başkanlığınca her boş yer için gösterilecek üç aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir.</p> <p>Askerî hâkim sınıfından olmayan üyelerin görev süresi en fazla dört yıldır.</p> <p>Mahkemenin Başkanı, Başsavcı ve daire başkanları hâkim sınıfından olanlar arasından</p>	<p>Madde 157 / Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz.</p> <p>Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin askerî hâkim sınıfından olan üyeleri, mahkemenin bu sınıftan olan başkan ve üyeleri tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oy ile birinci sınıf askerî hâkimler arasından her boş yer için gösterilecek üç aday içinden; hâkim sınıfından olmayan üyeleri, rütbe ve nitelikleri kanunda gösterilen subaylar arasından, Genelkurmay Başkanlığınca her boş yer için gösterilecek üç aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir.</p> <p>Askerî hâkim sınıfından olmayan üyelerin görev süresi en fazla dört yıldır.</p> <p>Mahkemenin Başkanı, Başsavcı ve daire</p>

rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar. Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, mensuplarının disiplin ve özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve <u>askerlik hizmetlerinin gereklerine göre</u> kanunla düzenlenir.	başkanları hâkim sınıfından olanlar arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar. Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, mensuplarının disiplin ve özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.
---	--

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı

Askeri yargı ile ilgili olarak 156 ve 157. Madde de Askerî Mahkemelerin kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, mensuplarının disiplin ve özlük işlerinin mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ile birlikte **askerlik hizmetlerinin gereklerine göre de** düzenleneceği belirtilmişken yapılan değişiklikle “**askerlik hizmetlerinin gereklerine göre** düzenleneceği” ibaresi madde metninden çıkartılmıştır. Böylece askeri hakimlerin kararlarında “askerlik hizmetlerinin gereklerini” dikkate almayacağı öngörülmüş, Askeri Mahkemelerde de mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması hedeflenmiştir.

Ancak bünyesinde taşıdığı sorunlar nedeniyle askeri yargıyı kelimenin tam anlamıyla gerçek bir yargılama faaliyeti olarak kabul etmek zordur. Bu nedenle, askeri yargının yetkilerinin azaltılmalı ve mümkün olduğunda ortadan kaldırılmalıdır. Nitekim Almanya, Danimarka, İsveç ve Belçika’da barış dönemlerinde askeri mahkemeler bulunmamaktadır. Avusturya’da ise hem barış zamanında hem de savaş zamanında askeri mahkemeler yargı sistemi içinde yer almamaktadır.

AYİM türü bir mahkemenin ise dünyada eşi benzeri yoktur. Bu nedenle anayasanın 157. maddesinde düzenlenen AYİM kaldırılmalı ve idari davalar tamamen sivil yargı tarafından karara bağlanmalıdır.¹³⁰

3.2.23. Madde 159: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

Madde 159`un eski ve yeni hali Tablo 24`de gösterilmektedir.

Tablo 24: Madde 159`un Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 159- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.</p> <p>(birinci fıkr)</p> <p>Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay Genel Kurulunun, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından, her üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilirler. Kurul, seçimle gelen asıl üyeleri arasından bir başkanvekili seçer. (ikinci fıkr)</p> <p>Hâkimler ve Savcılar Yüksek</p>	<p>MADDE 159- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.</p> <p>Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmibir asıl ve on yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışır.</p> <p>Kurulun Başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, dört asıl üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen; <u>yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler</u> dallarında görev yapan öğretim üyeleri, <u>üst kademe yöneticileri</u> ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç asıl ve iki yedek üyesi Yargıtay üyeleri</p>

¹³⁰ Fazıl Hüsnü Erdem- Vahap Coşkun, "Stratejik Düşünce Enstitüsü Yargı Raporu", s. 78, 80

Kurulu; adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, **kadro dağıtma**, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar. Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin veya bir hâkimin veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar. Ayrıca Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir. **(üçüncü fıkra)**

Kurul kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.(dördüncü fıkra)

Adalet Bakanlığının merkez kuruluşunda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılarının muvafakatlarını alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir. **(altıncı fıkra)**

Kurulun görevlerini yerine getirmesi, seçim ve çalışma usulleriyle itirazların Kurul bünyesinde incelenmesi esasları kanunla

arasından Yargıtay Genel Kurulunca, bir asıl ve bir yedek üyesi Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, bir asıl ve bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adlî yargı hâkim ve savcılarını, üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idarî yargı hâkim ve savcılarını arasından idarî yargı hâkim ve savcılarınıca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir.

Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde yapılır. Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden altmış gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır. Diğer üyeliklerin

boşalması halinde, asıl üyenin yedeği tarafından kalan süre

<p>düzenlenir. (beşinci fıkra)</p> <p>Adalet Bakanı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun ilk toplantısında onaya sunulmak üzere, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde hizmetin aksamaması için hâkim ve savcılar geçici yetki ile görevlendirebilir. (yedinci fıkra)</p>	<p>tamamlanır.</p> <p>Yargıtay, Danıştay ve Türkiye Adalet Akademisi genel kurullarından seçilecek Kurul üyeliği için <u>her üyenin</u>, birinci sınıf adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılar arasında seçilecek Kurul üyeliği için <u>her hâkim ve savcının; ancak bir aday için oy kullanacağı seçimlerde</u>, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilir. Bu seçimler her dönem için bir defada ve gizli oyla yapılır.</p> <p>Kurulun, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki asıl üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler.</p> <p>Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir. Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekili olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekiline devredebilir.</p>
--	--

Kurul, adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

Hâkim ve savcılarının görevlerini; kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (hâkimler için idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanının oluru ile Kurul müfettişlerine yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında

soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırılabilir.

Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

Kurula bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hâkim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı tarafından atanır. Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Kurula aittir.

Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar ile adalet müfettişlerini, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Kurul üyelerinin seçimi, dairelerin oluşumu ve işbölümü, Kurulun ve dairelerin görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, dairelerin karar ve işlemlerine karşı yapılacak

	İtirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.
--	---

Kaynak: AKP (2010b). **7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu.** Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı,

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 159 uncu maddesinde yapılan değişiklik yargı alanında yapılan en önemli yeniliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda HSYK'nın oluşumu, çalışma şekli ve örgütlenmesi ile ilgili önemli yenilikler getirilmiş, yedi olan üye sayısının 22'ye yükseltilmiştir. Değişiklik öncesinde Adalet Bakanı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Yargıtay'dan gelen üç ve Danıştaydan gelen iki üyeden oluşan HSYK adli ve idari yargı mensuplarının özlük haklarında yetkili bir Kurul olarak öngörülmesine rağmen, ilk derece mahkemelerinde görev yapanlar temsili edilememekte idi. Yapılan değişiklikle Kurula adli yargı ilk derece mahkemelerinde çalışan hakim ve savcılar arasından seçilen yedi üye ile idari yargı ilk derece mahkemelerinde çalışan hakim ve savcılar arasından seçilen üç üye daha dahil edilmiş, böylece ilk derece mahkemelerinde çalışanların da temsili sağlanmıştır. Bunun yanında Kurula Adalet Akademisinin kendi¹³¹ üyeleri arasından seçeceği bir üye ile Cumhurbaşkanının yükseköğretim kurumlarının hukuk alanında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından seçeceği dört üye daha dahil ederek 22 asıl üyeyle çalışan yeni bir HSYK oluşturulmuştur.

HSYK'da az sayı yerine karma oluşuma dayalı kalabalık bir topluluk karar alacağı için kişisel kayırmalar, arkadaşlık ilişkileri, ideolojik endişeler, kayırma, kişisel çıkar, blok halinde oy kullanılması ve benze olumsuzluklar daha az rastlanılabilecektir. Nitekim Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında yüksek yargısal kurula yer veren ülkeler içerisinde en az üye ile yargısal kurulu oluşturan ülke olarak öne çıkmaktaydı¹³². Ayrıca Kurulda yargının bütününün geniş ve orantılı temsili imkanının sağlanması sayesinde Yargıtay ve Danıştay'ın HSYK'daki ağırlığının kırılmış olması da olumlu bir adımdır.

¹³¹ Yusuf Şevki Hakyemez, "Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", C. XIV, Y. 2010, S. 2

¹³² Yusuf Şevki Hakyemez, "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu", **Yargı Raporu: Demokratikleşme Sürecinde Yargı Kurumları**, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yay., Ankara 2010, s. 53-55

Çünkü yargının oluşumu ve işleyişinde ağırlıklı etkiye sahip HSYK, eski biçimiyle, üye çoğunluğu yüksek yargıdan gelen bir kurul olarak vesayetçi modelin önemli bir aktörü olarak görülmekteydi¹³³. Doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının HSYK'ya üye seçmesinin demokratik meşruiyeti belli ölçüde katkı sağlayacağı söylenebilir. Ancak, Avrupa ülkelerindeki HSYK benzer kurulların tümünde parlamentonun belli sayıda üyeyi doğrudan seçtiği görülmektedir¹³⁴ bu nedenle, demokratik meşruiyetin sağlanabilmesi açısından Kurulda TBMM'nin belli sayıda üyeyi nitelikli çoğunluk oyu ile seçmesi esasının benimsenmesi çok daha isabetli olabilirdi.¹³⁵

Yine yapılan değişiklikle, Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarının HSYK daki konumu eskiye göre zayıflatılmış, daha önce dairelerin de çalışmalarına katılabilen Adalet Bakanı artık sadece Genel Kurulun çalışmalarına katılabilecek ve sadece orada oy kullanabilecektir.

Böylece hakim ve savcıların, disiplin konuları başta olmak üzere özlük konularındaki kararlarla ilgili olarak, dairelerde yer almayacak olan Adalet Bakanının oy hakkının olmaması yargının bağımsızlığı ve politik tarafsızlığı bakımından olumlu bir yeniliktir. Keza, Adalet Bakanlığı Müsteşarının da bir dairede üye olarak bulunacak olmakla birlikte, artık eskisi gibi Kurul veya daire çalışmalarına katılamayacak olması olumlu bir yeniliktir.

Ancak Adalet Bakanının Kurula Başkan olarak katılmasının Avrupa standardı ile bağdaşmadığı söylenebilir. Venedik Komisyonunun konuya ilişkin raporunda¹³⁶ kurulun başkanının parti politikalarına yakın olmayan bir “tarafsız kişi” olmasının önemine vurgu

¹³³ Yusuf Şevki Hakyemez, “Demokratik Hukuk Devleti Bağlamında Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun Yeniden Yapılandırılması”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XIII, S. 1-2, 2009, s. 82.

¹³⁴ HSYK benzeri yüksek yargısal kurulda demokratik meşruiyetin sağlanabilmesi noktasında yasama organının belli sayıda üyeyi, yargı organının iktidar partisi karşısındaki tarafsızlığını da korumak için muhalefetle birlikte uzlaşarak seçmesi biçimindeki benzer bir öneri için bkz.: Sibel İNCEOĞLU, “**Adalet Bakanlığının Yargı Reformu Stratejisine Yönelik Gözlemler**”, Prof. Dr. Yılmaz Aliefendioğlu'na **Armağan**, Yetkin Yay., Ankara, 2009, s. 531

¹³⁵ Avrupa ülkelerindeki HSYK benzeri yüksek yargısal kurulların oluşumunda parlamentonun ağırlığı konusunda bkz.: Yusuf Şevki Hakyemez, “**Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu**”, s. 53-55.

¹³⁶ Avrupa Konseyinin danışma organı konumundaki Venedik Komisyonu 2007 yılında yargısal atamalar” başlığı altında bu konuya özgü ayrıntılı bir rapor hazırlayıp açıklamıştır. Raporda Avrupa demokrasilerinde olması gereken duruma ilişkin önemli hususlara işaret edilmektedir. Rapor, değişik ülke örneklerini de dikkate alarak yargısal atamalar konusunu incelemektedir.

yapılmaktadır. Bu bağlamda parlamenter sistemlerde devlet başkanının daha ziyade sembolik yetkilere sahip bir kişi olarak kurula başkanlık etmesinin itiraz görmeyeceği belirtilmektedir¹³⁷.

Yine Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi de yapmış olduğu çalışmalarına göre de, Yargısal kurullarda Adalet Bakanının üye olarak yer alması çok yaygın bir uygulama olmadığı, bunun temel nedeninin yürütme organı üyesi olan birisinin kurulda yer almasının yargı bağımsızlığı açısından uygun olmadığı, Avrupa örneklerinden sadece Polonya'da Adalet Bakanı kurula üye olduğu belirtilmiştir.¹³⁸

Değişikle birlikte HSYK'nın kendi sekreteryası, örgütü ve personeli ve hakim ve savcılarının görevleri ile ilgili soruşturmasını yapmakla yetkili Kurul müfettişleri statüsü oluşturularak yargı bağımsızlığına daha fazla yaklaşmıştır. Değişiklikten önce Kurulun işleyişi ile ilgili yapılan en önemli eleştirilerden biri, Kurulun ayrı bir örgütü, özerk bütçesi, binası ve sekreteryası bulunmaması ve işlerinin Adalet Bakanlığı memurlarınca görülüp hakim ve savcılarının görevleri ile ilgili soruşturmasının adalet Bakanlığı Müfettişleri tarafından yapılması nedeniyle Kurulun Adalet Bakanlığının biri birimi gibi algılandığı ve politik bağımsızlığının sağlanamadığı yönünde idi. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu için, mevcut Anayasa'daki "Kurul kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz." (m.159) Kaydı yerine, "Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz."(m.22) kuralı getirilmekle, HSYK kararları üzerinde yargı denetimi kısmen de olsa açılmış olmaktadır.¹³⁹

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2010 İlerleme Raporunda da HSYK ile ilgili Anayasa değişiklikleri olumlu karşılanmış, yargı bağımsızlığı bağlamında HSYK'nın üye sayısının artırılması, Kurulun oluşumunda farklı yerlerden üye seçilmesi, Kurulun kendi sekreteryası ve kendi müfettişlerine kavuşması ve Bakanın yetkilerinin eskiye göre azaltılmasına dikkat çekilerek yargı alanında ilerlemeler

¹³⁷ Stratejik Düşünce Enstitüsü Yargı Raporu, s. 56

¹³⁸ Stratejik Düşünce Enstitüsü Yargı Raporu, s. 59

¹³⁹ <http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011)

kaydedildiği vurgulanmıştır.¹⁴⁰ Anayasa Mahkemesi’de Anayasa değişikliklerinin iptali dolayısıyla açılan dava dolayısıyla verdiği kararında, HSYK bağlamında gerçekleştirilen yeniliklerle yargı bağımsızlığının eskiye göre daha fazla sağlanmakta olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹

3.2.24. Madde 166: Ekonomik Hükümler- Ekonomik Ve Sosyal Konsey

Madde 166`nın eski ve yeni hali Tablo 21`de gösterilmektedir.

Tablo 25: Madde 166`nın Eski ve Yeni Hali

Eski Hal	Yeni Hal
<p>MADDE 166- Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir.</p> <p>Planda millî tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir.</p> <p>Kalkınma planlarının hazırlanmasına,</p>	<p>MADDE 166- Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir. Planda millî tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir. Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.</p>

¹⁴⁰Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, '1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku', 9. Baskı, Beta Yay, İstanbul 2009, s. 446

¹⁴¹ 2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Yayını, Ankara 2010, s. 7-8, 75

Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.	Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete istişarî nitelikte görüş bildirmek amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulur. Ekonomik ve Sosyal Konseyin kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir.
---	--

Kaynak: AKP (2010b). 7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı,

Anayasamızın 166. Maddesinde yapılan bu değişiklikle, Ekonomik ve Sosyal Konsey uygulaması Anayasal güvenceye kavuşturulmaktadır. AB tarafından, çeşitli konu başlıkları altında özellikle ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesinde, sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları gibi unsurların Hükümet ile bir araya gelmesi ihtiyacına dikkat çekilmekte ve bunun etkin şekilde sistemli hale sokulmasının önemine vurgu yapılmaktadır.¹⁴² Farklı toplumsal kesimlerin sürekli ve yapısal işbirliğini temin edecek böyle bir mekanizmanın hem AB standartlarının yakalanması, hem de sosyal uzlaşma bakımından önemli katkı sağlaması öngörülmektedir.

Bu öneriyle, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in etkinliği ve katılımıcılığı anayasal güvence altında geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ancak, Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2001 yılında 4641 sayılı “*Ekonomik ve Sosyal Konseyin Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun*” ile zaten kurulmuştur. Ancak Ekonomik ve Sosyal Konsey'in çalışmalarının yasa hükümlerine rağmen gerçekleştirilememiş olması Anayasal düzenlemedeki beklentileri düşürmüştür.

3.2.25. 2010 Anayasa Değişikliği Geçici Maddeleri

Geçici Madde 15

“12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve

¹⁴² Avrupa Birliği 2009 Yılı İlerleme Raporu, Sosyal Diyalog <http://www.ab-ilan.com/ab-uyum-sureci/anayasa-degisiklik-paketi-madde-24-000693.html>, Erişim tarihi: 08.01.2012

yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufta bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.” Hükümü yürürlükten kaldırılmıştır.

Böylece, Milli Güvenlik Konseyi’nin ve 1982 anayasasının hazırlanmasında kurucu meclisi oluşturan Danışma Meclisi’nin cezai mali ve hukuki yönden sorumlu tutulmasını engelleyen geçici 15. madde kaldırılmıştır.

Geçici Madde 19

“Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Anayasa Mahkemesinin mevcut yedek üyeleri asıl üye sıfatını kazanır.

Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren otuz gün içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi bir üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun ve bir üyeyi de baro başkanlarının gösterecekleri üçer aday içinden seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin yapacağı üye seçimi için aday göstermek amacıyla;

a) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş gün içinde, Sayıştay Başkanı adaylık başvurusunu ilan eder. İlan tarihinden itibaren beş gün içinde adaylar Başkanlığa başvurur. Başvuru tarihinin sona erdiği günden itibaren beş gün içinde Sayıştay Genel Kurulunca seçim yapılır. Her Sayıştay üyesinin ancak bir aday için oy kullanabileceği (Anayasa Mahkemesi’nce çıkarılmıştır) bu seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

b) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş gün içinde, Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı adaylık başvurusunu ilan eder. İlan tarihinden itibaren beş gün içinde adaylar Türkiye Barolar Birliği Başkanlığına başvurur. Başvuru tarihinin sona erdiği

günden itibaren beş gün içinde Türkiye Barolar Birliği Başkanlığının ilanında gösterilen yer ve zamanda baro başkanları tarafından seçim yapılır. Her bir baro başkanının ancak bir aday için oy kullanabileceği(Anayasa Mahkemesi'nce çıkarılmıştır) bu seçimde, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

c) (a) ve (b) bentleri uyarınca yapılan seçimlerin sonucunda aday gösterilmiş sayılanların isimleri seçimin yapıldığı günü takip eden gün Sayıştay ve Türkiye Barolar Birliği başkanlıklarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bildirilir.

ç) (c) bendi uyarınca yapılan bildirimden itibaren on gün içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde seçim yapılır. Her boş üyelik için yapılacak seçimde, ilk oylamada üye tamsayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır; ikinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı, birer üyeyi Yargıtay ve Danıştay kontenjanlarından olan ilk üyeliklerin boşalmasından sonra Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden seçer.

Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday gösteren kurumların halen mevcut üyeleri ile kendi kontenjanlarından seçilmiş yedek üyeler, tamamlama seçiminde göz önünde bulundurulur.

Anayasa Mahkemesinde halen belli görevlere seçilmiş olanların bu sıfatları seçilmiş oldukları sürenin sonuna kadar devam eder. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte üye olanlar yaş haddine kadar görevlerine devam ederler.

Bireysel başvuruya ilişkin gerekli düzenlemeler iki yıl içinde tamamlanır. Uygulama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvurular kabul edilir.”

Geçici madde ile ana hatları ile, Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra, mevcut Anayasa Mahkemesinin yapısının, yeni hükümlere uyarlanmasına ilişkin geçiş hükümleri düzenlenmekte, Anayasa Mahkemesinde halen görev yapan yedek üyelerin, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte asıl üye sıfatını kazanacakları öngörülmekte,

Mahkemenin üye sayısının artırılması nedeniyle yapılacak yeni üye seçimlerinin hangi makam tarafından ve hangi kontenjanlardan seçileceği belirtilme,

Bireysel başvuru müessesesinin alt yapısının hazırlanma süresi belirlenmekte,

Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, Anayasa Mahkemesi asıl veya yedek üyesi olanların görev süresinin, kazanılmış hak kapsamında, 65 yaşına kadar devam edeceği hükme bağlanmaktadır.

Geçici Madde 19

“Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce, Mahkemede, değişik görevlere seçilmiş olanların, görevlerinin, seçildikleri sürenin sonuna kadar devam edeceği de hükme bağlanmaktadır. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren otuz gün içinde aşağıda belirtilen esas ve usuller dahilinde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeleri seçilir:

a) Cumhurbaşkanı, hâkimlik mesleğine alınmasına engel bir hali olmayan; yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında en az onbeş yıldan beri görev yapan öğretim üyeleri, üst kademe yöneticileri ile meslekte fiilen onbeş yılını doldurmuş avukatlar arasından dört üye seçer. Cumhurbaşkanı, üst kademe yöneticileri arasından seçeceği Kurul üyesini, bakanlık, müsteşarlık, müsteşar yardımcılığı, valilik, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, kamu kurum ve kuruluşlarında genel müdürlük veya teftiş kurulu başkanlığı görevlerini yapanlar arasından seçer. (Anayasa Mahkemesi’nce çıkarılmıştır).

b) Yargıtay Genel Kurulu, Yargıtay üyeleri arasından üç asıl ve üç yedek üye seçer. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi gün içinde Yargıtay Birinci Başkanı adaylık başvurusunu ilan eder. İlan tarihinden itibaren yedi gün içinde adaylar Birinci Başkanlığa başvurur. Başvuru tarihinin sona erdiği günden itibaren onbeş gün içinde Yargıtay Genel Kurulu seçim yapar. Her Yargıtay üyesinin sadece bir aday için oy kullanabileceği (Anayasa Mahkemesi’nce çıkarılmıştır) seçimde, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilmiş olur.

c) Danıştay Genel Kurulu, Danıştay üyeleri arasından iki asıl ve iki yedek üye seçer. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi gün içinde Danıştay Başkanı adaylık

başvurusunu ilan eder. İlan tarihinden itibaren yedi gün içinde adaylar Başkanlığa başvurur. Başvuru tarihinin sona erdiği günden itibaren onbeş gün içinde Danıştay Genel Kurulu seçim yapar. Her Danıştay üyesinin sadece bir aday için oy kullanabileceği (Anayasa Mahkemesi'nce çıkarılmıştır) seçimde, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilmiş olur.

ç) Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulu, kendi üyeleri arasından, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna bir asıl ve bir yedek üye seçer. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi gün içinde Türkiye Adalet Akademisi Başkanı adaylık başvurusunu ilan eder. İlan tarihinden itibaren yedi gün içinde adaylar Başkanlığa başvurur. Başvuru tarihinin sona erdiği günden itibaren onbeş gün içinde Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulu seçim yapar. Her üyenin sadece bir aday için oy kullanabileceği (Anayasa Mahkemesi'nce çıkarılmıştır) seçimde, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilmiş olur.

d) Yedi asıl ve dört yedek üye birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş olan adlî yargı hâkim ve savcılar arasında, adlî yargı hâkim ve savcılar tarafından Yüksek Seçim Kurulunun yönetim ve denetiminde seçilir. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş gün içinde Yüksek Seçim Kurulu adaylık başvurularını ilân eder. İlân tarihinden itibaren üç gün içinde adaylar Yüksek Seçim Kuruluna başvurur. Başvuru tarihinin sona erdiği günden itibaren iki gün içinde Yüksek Seçim Kurulu adayların başvurularını inceler ve aday listesini belirleyerek ilân eder. Takip eden iki gün içinde bu listeye karşı itiraz edilebilir. İtiraz süresinin sona erdiği günden itibaren iki gün içinde itirazlar incelenir, sonuçlandırılır ve kesin aday listesi ilân edilir. Yüksek Seçim Kurulunun kesin aday listesini ilân ettiği tarihten sonraki ikinci Pazar günü her ilde, il seçim kurulunun yönetim ve denetimi altında yapılacak seçimlerde, o ilde ve ilçelerinde görev yapan hâkim ve savcılar oy kullanır. İl seçim kurulları o ilde oy kullanacak hâkim ve savcıların sayısına göre sandık kurulları oluşturur. Sandık kurullarının işlem, tedbir ve kararlarına karşı yapılan şikâyet ve itirazlar il seçim kurulunca karara bağlanır. Adaylar propaganda yapamazlar; sadece, Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde özgeçmişlerini bu iş için tahsis edilmiş bir internet

sitesinde yayımlayabilirler. Bu seçimlerde her seçmen sadece bir aday için oy kullanabilir(Anayasa Mahkemesi'nce çıkarılmıştır).Seçimlerde en çok oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilmiş olur. Kullanılacak oy pusulalarıyla ilgili diğer hususlar Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlenir. Yüksek Seçim Kurulu, oy pusulalarını kendisi bastırabileceği gibi gerektiğinde uygun göreceği il seçim kurulları vasıtasıyla bastırmaya da yetkilidir. Yapılacak seçimlerde, 26/4/1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun bu bende aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

e) Üç asıl ve iki yedek üye birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idarî yargı hâkim ve savcılar arasında, idarî yargı hâkim ve savcılar tarafından Yüksek Seçim Kurulunun yönetim ve denetiminde seçilir. Bölge idare mahkemelerinin bulunduğu illerde, il seçim kurulunun yönetim ve denetimi altında yapılacak bu seçimlerde, o bölge idare mahkemesinde ve yargı çevresi içerisinde kalan yerlerde görev yapan idarî yargı hâkim ve savcılar oy kullanır. Bu seçimler hakkında da (d) bendi hükümleri uygulanır.

Birinci fıkranın (a), (ç), (d) ve (e) bentleri uyarınca seçilen Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun asıl üyeleri bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonraki otuzuncu günü takip eden iş günü görevlerine başlarlar.

Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun Yargıtay ve Danıştaydan gelen asıl ve yedek üyelerinin görevleri, seçilmiş oldukları sürenin sonuna kadar devam eder. Bunlardan, Yargıtaydan gelen üyelere görev süresini tamamlayanların yerine birinci fıkranın (b) bendi uyarınca seçilenler; Danıştaydan gelen üyelere görev süresini tamamlayanların yerine birinci fıkranın (c) bendi uyarınca seçilenler, sırayla göreve başlarlar.

Birinci fıkranın (b) ve (c) bentleri uyarınca seçilen üyelere, üçüncü fıkra uyarınca göreve başlayanların görev süresi, birinci fıkranın (a), (ç), (d) ve (e) bentleri uyarınca seçilen diğer Kurul üyelerinin görev süresinin bittiği tarihte sona erer.

İlgili kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılncaya kadar, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna seçilen asıl üyeler, Yargıtay daire başkanı için ilgili mevzuatında öngörülen tüm malî ve sosyal haklar ile emeklilik hakkından aynen yararlanırlar.

Ayrıca, Kurulun Başkanı dışındaki asıl üyelerine, (30000) gösterge rakamının memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarda aylık ek tazminat ödenir.

İlgili kanunlarda düzenleme yapılncaya kadar, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu;

a) Anayasa hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, yürürlükteki kanun hükümlerine göre Kurul şeklinde çalışır.

b) İkinci fıkra uyarınca asıl üyelerinin göreve başladığı tarihten itibaren bir hafta içinde Adalet Bakanının başkanlığında toplanır ve bir geçici Başkanvekili seçer.

c) En az onbeş üye ile toplanır ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verir.

ç) Sekreteryaya hizmetleri Adalet Bakanlığı tarafından yürütülür.

Kurul müfettişleri ile adalet müfettişleri atanıncaya kadar, mevcut adalet müfettişleri, Kurul müfettişi ve adalet müfettişi sıfatıyla görev yaparlar.

Bu madde hükümleri, ilgili kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılncaya kadar uygulanır.”

Geçici Madde 27

Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer ve halkoyuna sunulması halinde tümüyle oylanır.

3.3. Genel Değerlendirmeler

Referandum Sürecinin Değerlendirilmesi

2010 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişikliği referandumu toplumsal ve siyasi hayatta büyük tartışmalara sahne olmuştur. Süreç içerisinde seçim programlarını andıran çalışmalar yapılmış ve akademisyen, yazar, sanatçı, futbolcu gibi farklı gruplar

değişikliklerle ilgili farklı görüşler ileri sürmüş ve hatta bazıları siyasi partilerin çalışmaları içerisinde yer almışlardır.¹⁴³

Değişik görüşlerin ileri sürüldüğü, büyük tartışmaların yaşandığı bu süreç iktidar ve muhalefet partileri tarafından ön seçim olarak değerlendirildiğinden referandumdan ziyade seçim havasında gerçekleşmiş, mevzuat ve kurumların değişmesinden öte, siyasi söylem ve kültürün de değişim yaşamasına sebep olmuştur.

Referandum süreci, siyasi partilerin tavanları ile tabanlarının ilişkilerinin en çok tartışmaya açıldığı bir dönemi ifade etmekle birlikte 132¹⁴⁴ referandum'un siyaseti değiştirmesinin en iyi örneği CHP'de görülmüştür. Değişikliklerin vesayet sisteminin bürokratik aktörlerini geriletmesi, CHP'yi siyasi parti olmaya ve muktedir olmak için toplumsal destek bulmaya mecbur bırakmıştır. CHP'nin toplumsal destek arayışının en önemli sonucu, demokrasi ve özgürlük dilinin siyasetin hâkim dili olmaya başlaması olarak kendini göstermiştir.¹⁴⁵

DÜSAMER'in 1040 kişinin katılımı işe gerçekleştirdiği anket çalışmasında 2010 yılı Anayasa Değişikliklerinin doğu illerinde algılanışı ise şöyledir,

• **Ankete katılanların sadece %14'ü anayasa değişiklik paketini yeterli bulmaktadır. Kısmen yeterli bulanların oranı ise %58, yetersiz bulanların oranı ise %19'dur.**

¹⁴³ Esas Sayısı: 2010/49, Karar Sayısı: 2010/87, Karar Günü: 7.7.2010. "Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısıyla ilgili olarak 5982 sayılı Yasa'nın 22. maddesiyle yapılan yeni düzenlemeyle Kurulun üye sayısının artırıldığı, seçim tabanının genişletildiği, Kurul üyelerinin büyük çoğunluğunun yargıçlar tarafından doğrudan seçilmesinin kabul edildiği, Kurul'un kendi sekreteryasına kavuşturulduğu ve Teftiş Kurulunun Kurul'a bağlandığı böylece özerk yapısının güçlendirildiği görülmektedir. Cumhurbaşkanının Kurula üye atama yetkisinin sınırlandırıldığı, Adalet Bakanı'nın dairelerin çalışmasına katılmasının yasaklandığı, Bakan'ın Teftiş Kurulu üzerindeki mutlak kontrolünün kaldırıldığı, böylece yürütmenin Kurul üzerindeki etkisinin belli ölçüde azaltıldığı anlaşılmaktadır. Kurul'un kararlarının kısmen de olsa yargı denetimine açılmasının hukuk devletinin güçlendirilmesine yönelik bir adım olduğu görülmektedir. Bu nedenle, sözkonusu hükümlerin yargı bağımsızlığını dolayısıyla hukuk devleti ilkesini ortadan kaldırdığı ya da içini boşaltarak anlamsız hale getirdiği söylenemez."

¹⁴⁴ Murat Yılmaz, "2010 Referandumu: Siyasi Partilerin Tutumları", Seta Analiz, S. 28: s. 1

¹⁴⁵ Seta Analiz, 2010'da Türkiye, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, S. 32, s. 3

• Katılımcıların %48'i "evet", %39'u da "kısmen" demek üzere, %81'i referanduma sunulan ana-yasa değişiklik paketini yeni bir anayasanın hazırlığı olarak görmektedir.

• Anayasa değişiklik paketi, %41 "evet" ve %42 "kısmen" olmak üzere, toplamda %83 oranında bir kitle tarafından hükümetin başlattığı demokratik açılım projesinin bir parçası olarak algılanmaktadır.

• Katılımcıların %35'i "evet", %28'i "kısmen" diyerek, anayasada yapılacak değişikliğin Kürt sorunun çözümündeki katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Katkısı sağlamayacağını düşünenlerin oranı ise %29'dur.¹⁴⁶

Değişikliklerin Eleştirel Olarak Değerlendirilmesi

2010 Anayasa değişikliklerini, "temel hak ve hürriyetler ve yargı denetimi alanını ilgilendirenler" ile "yargının oluşumu ve işleyişine ilişkin olanlar" olmak üzere iki ana başlık altında toplandığımızda pakette asıl göze çarpan ve eleştirilen değişikliğin yargı ile ilgili yapılanlar olduğu görülmektedir. Nitekim, bu değişikliklerle birlikte artık yargının iktidarın etkisi altına gireceği, yürütmenin yargı üzerindeki etkisini ileri derecede artırmış olacağı¹²⁹, "iktidara biat eylemeyen hakim ve savcıların tasfiye edilmesi yolunu açabileceği"¹³⁰ biçimindeki yorumlar yapılmıştır.

Yine, Anayasa değişikliği paketi Anayasanın sorunlu maddelerin tümüne esaslı çözümler getirme iddiasından uzak olup İktidar partisi kendisine göre öncelikli sorunlu maddeleri esas alarak değişiklik paketini oluşturmuştur. Zira İktidarının altıncı yılında Adalet ve Kalkınma Partisine karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açtığı kapatma davası ve Anayasa Mahkemesinin bunun üzerine davalı partiyi laikliğe aykırı eylemlerin odağı olarak görmesi nedeniyle devlet yardımından kısmen yoksun bırakma yaptırımını ile cezalandırması, Anayasa Mahkemesinin 2008 yılında Anayasanın 10. ve 42. maddelerinde gerçekleştirilen değişiklikleri esas açısından denetleyerek iptal etmesi, hükümetin icraatlarının ve kimi idari tasarrufların idari yargı mercileri tarafından hukukilik denetiminin ötesine geçilerek iptal edilmesi, özellikle Ergenekon Davası başta olmak üzere

¹⁴⁶ Düsamer, "Diyarbakır'da Anayasa Değişikliği Paketi ve Referandum Algısı", Dicle Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2010, s. 6-13

ağırlıklı olarak adli yargıdaki kimi ceza davaları ve soruşturmalarına yönelik olarak HSYK'nın yüksek yargıdan gelen üyelerle birlikte verdiği kararlar ve takındıkları tutum ile yapılan değişiklikler birlikte değerlendirildiğinde bu husus daha iyi anlaşılacaktır.

1982 Anayasasının ideolojik tercihini yansıtan ve insan hakları noktasında en fazla eleştirilen Anayasanın başlangıç kısmı ve Anayasadaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin kimi önemli sorunlara dokunulmamıştır. Yine sürekli ülke gündemini meşgul eden Cumhurbaşkanının yetkileri ile sorumluluğu arasındaki uyumsuzluk ve Yükseköğretim Kurumunun üniversitelerin özerkliğini zedeleyen konumu ve benzeri temel sorunlara bu pakette yer verilmediği görülmektedir.

Bu da göstermektedir ki Anayasa değişikliği paketi Anayasanın sorunlu maddelerin tümüne esaslı çözümler getirme iddiası taşımamasına rağmen 12 Eylül 2010'da yapılan referandumun %77 oranında yüksek katılım ve %58 nispetinde güçlü evetle sonuçlanması, Türkiye'de halkın değişim isteğini ortaya koymuştur. Referandumun "güçlü bir evet"le sonuçlanmasının en önemli nedenlerinden biri de Türkiye'de 1961 Anayasası ile tesis edilen ve 1982 Anayasası ile pekişen asker-sivil vesayet tasfiyesi yolunda önemli bir eşiğin aşılmak istenmesi olarak gösterilmektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Ömer Laçiner, "Yeni Bir Dönemin Eşiğinde", Birikim, S. 259, Ekim 2010, s. 3-6

SONUÇ

2010 Anayasa değişikliklerinin içeriğine bakıldığında bunların çok farklı açılardan değerlendirilmesi mümkündür. Söz gelimi yeni bir anayasa ihtiyacı ortada iken ve bu bağlamda 1982 Anayasası değişik konulardaki hükümleri ile sorun doğurmaya devam ederken değişiklik kapsamının dar tutulması eleştirilebilir. Başka bir eleştiri sorunlu maddeler içerisinde sadece bazılarına eğilirken diğerlerinin pakete dahil edilmemesi hususudur. Bir diğer eleştiri ise yöntemsel olarak değişikliklerin gerçekleştirilmesi sürecinde inisiyatifin parlamentodaki tek bir partide olması hususudur.

Bu tür eleştirilerin haklı noktaları olmakla birlikte 2010 Anayasa değişikliklerinin yine de özde olumlu yenilikler getirdiğini belirtmek gerekir. Yukarıda da sıralandığı üzere yirmi civarındaki maddede getirilen yenilikler aslında önemli ölçüde sorunlu anayasa hükümlerine az ya da çok olumlu çözümler getirmeyi amaçlamaktadır. Ancak buna rağmen yapılan yeniliklerin bazılarında önemli yetersizlikler bulunmaktadır. Sözgelimi, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının sadece AİHS kapsamındaki haklarla sınırlı tutulması, memurlara grev hakkı verilmeden sadece toplu sözleşme hakkı tanınması, YAŞ ve HSYK'nın sadece ihraç kararlarına karşı yargı yoluna başvuru imkanının getirilmesi bu noktada verilebilecek örneklerdir. Yine bunun gibi TBMM'nin Anayasa Mahkemesi ve HSYK'ya doğrudan ve nitelikli çoğunlukla belli sayıda üye seçme imkanının sağlanmaması da önemli eksiklikler arasında sayılabilir.

Her ne kadar TBMM'nin Anayasa Mahkemesi ve HSYK'ya belli sayıda üyeyi doğrudan seçme imkanının sağlanmaması önemli bir eksiklik ise de paketdeki hükümlerle Anayasa Mahkemesi ve HSYK'nın oluşumunda eskiye göre daha çoğulcu bir yapının sağlanabileceğini belirtmek gerekir. Bu değişikliklerle yargının oluşumu bağlamında Yargıtay ve Danıştay'ın ağırlığı belli ölçüde kırılmıştır. Bununla birlikte, pakette Anayasa Mahkemesi ve özellikle HSYK'nın oluşumunda farklı eğilimleri de daha fazla temsil

edebilecek bir formül benimsenmiş iken, Anayasa Mahkemesi pakete ilişkin açılan davada verdiği iptal kararıyla aslında bu çoğulcu yapının oluşumunu engellemiştir.

Böylece Anayasa Mahkemesi, aslında sahip olmadığı bir yetkiyi kullanarak verdiği iptal kararı ile paketin öngördüğü yapıya müdahale ederek çoğulcu yapı yerine özellikle HSYK'da Yargıtay, Danıştay, idari yargı ve adli yargı mensupları arasından seçilecek üyeler belirlenirken tek bir listenin delinme den temsil edilmesi gibi bir sonucun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bilindiği üzere, bir askeri darbe sonucunda oluşturulan 1982 Anayasası temel hak ve özgürlükler yönünden toplumun her alanında eleştirilmekteydi. Bu eleştirilerin temel nedeni olarak ise belirli kişilerin zorlamaya dayalı, temel hak ve özgürlükleri devletin gerisine iten uygulamaları anayasal meşruluğa geçirmeleri ve bu dönemde halkın kabul etmek zorunda kalmış olması gelmekteydi. Yapılan değişiklikler Temel Hak ve Özgürlükler bakımından ciddi yenilikler getirmemesine rağmen atılan adımlar olumlu karşılanabilmektedir.

Anayasa Mahkemesine gerçekleştirilebilecek bireysel başvurular bireyin devlete karşı yasalar çerçevesinde daha güçlü olmasını sağlayacaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Türkiye aleyhine sıklıkla dava açılmakta ve Türkiye birçok davada haksız bulunmaktaydı. Gerçekleştirilen bu değişiklikler ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de Türkiye aleyhine açılacak dava sayısı azalacaktır.

Çocuk haklarının, özel olarak pozitif ayrımcılık uygulanarak korunacak kesimler arasına alınmış olması ve buna Anayasal güvence sağlanması önemli bir yeniliktir. Kamu Denetçiliği Kurumunun getirilmiş olması temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında gösterilen hassasiyeti ifade etmesi açısından olumlu bir yenilik olarak görülmelidir.

2010 Anayasa paketi ile getirilen olumlu yeniliklerin Türkiye'deki demokratik hukuk devletinin gelişimine bundan sonraki süreçte çok daha fazla katkı sağlayabileceği söylenebilir. Artık bu yeniliklerle birlikte Türk siyasal hayatında 1961 Anayasası ile başlayan ve 1982 Anayasası ile zirve noktasına ulaşan bürokratik vesayetçi yapı kırılma

yaşamıştır. Çünkü artık Anayasa Mahkemesi ve HSYK'nın oluşumunda yapılan değişiklikler bürokratik vesayetin kırılmasının en önemli nedeninin oluşturmaktadır.

Özellikle Yargıtay ve Danıştay'a üye seçerken artık HSYK'nın geniş oluşumu ile birlikte ortaya çıkan yeni yapısı ağırlıklı söz sahibi olacağından, bundan böyle belli bir eğilimin yüksek yargıdaki ağırlığı yerine zamanla daha farklı bir kompozisyon ortaya çıkabilecektir. Yine asker kişilerin darbe suçları ile ilgili olarak artık açıkça sivil adli yargının yetkili olduğunun öngörülmüş olması sivil siyaset ve demokrasinin pekişmesine katkılar sağlayabilecektir. Gerçekleştirilen Anayasa değişikliklerinin en büyük özelliği hiç şüphesiz askeri sistemin sivil sisteme kaydırılması çalışması olmuştur.

Aslında yargı ile ilgili getirdikleri de dikkate alındığında 2010 değişikliklerinin, 1961 Anayasasından bu yana ilk kez olağan dönemde askerin hiçbir etkisi olmaksızın gerçekleştirilmesi çok önemlidir. Değişikliklerin referandumda halkın yüzde 58'i tarafından kabul edilmiş olması da halkın bu yöndeki gelişmeyi desteklemesi biçiminde açıklanabilir. Nitekim bu noktada 12 Eylül 2010 referandum sonuçları halkın kendilerine dayatılan bir anayasa yerine kendi anayasasını istediğini açıkça ortaya koyduğu biçimde yorumlanmıştır.

2010 Anayasa değişikliklerinin bu bağlamda belki de en önemli sonuçlarından ve katkılarından birisi, artık hemen hemen tüm siyasal partilerin yeni anayasa ihtiyacını daha açık biçimde görmeleri ve bunu ifade etmeleridir. Referandum sonuçları ve bunlara ilişkin siyasal parti temsilcilerinin değerlendirmelerinin Türkiye'de yeni anayasa ihtiyacının siyasetin gündemine çok daha güçlü biçimde oturmasına katkı sağladığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKARTÜRK,Ekrem, “**19945 Anayasa Değişikliği Işığında Memurların Sendikal Hakları**”,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- AKP, “**7-11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu**”, Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, (2010b).
- “**Anayasa Değişiklik Paketi ile İlgili Soru ve Cevaplar**”, Adalet ve Kalkınma Partisi Tanıtım ve Medya Başkanlığı, (2010a).
- ARSLAN, Zühtü, “**İronik Demokrasi-2**”, Zaman Gazetesi,17.06.2007.
- ATAR, Yavuz, “**Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması**”, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yargı Raporu, Şubat 2010.
- , “**Türk Anayasa Hukuku**”, 4. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2007.
- Avrupa Birliği 2009 Yılı İlerleme Raporu, Sosyal Diyalog <http://www.ab-ilan.com/ab-uyum-sureci/anayasa-degisiklik-paketi-madde-24-000693.html>, Erişim tarihi: 08.01.2012
- BLAUSTEİN,Albert, “**ABD Anayasası Amerika'nın En Büyük İhracatı**”, A.B.D. Dışişleri Bakanlığı Elektronik Dergisi, C.9, S. 1, 2004.
- BULUT,Nihat, “**4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Rejiminin Birey Devlet İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi**”, 2001.
- TANÖR,Bülent, “**Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri**”, TÜSİAD Yayını, İstanbul 1997.
- CANİKOĞLU,Nurşen,“**Siyasi Grev ve Benzeri Eylemlerin Yasaklanmasına İlişkin Anayasal Düzenlemenin Kaldırılması ve Sonuçları**”, Tisk İşveren Dergisi, 2010.
- DEMİRCİ,Fatih (2009), “**1982 Anayasasında Demokratik Devlet İlkesi**”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi4.pdf>,(ErişimTarihi: 11.05.2011).
- DEVİRAN, Yusuf ve Gülcan Seçkin “**12 Eylül Referandumunun Sosyal ve Politik Açısından Değerlendirilmesi**”, 2011.

- DİNÇER,Ömer,“Anayasa ve Değişiklikleri ve Çalışma Hayatı” Mercek, S. 59, Temmuz 2010.
- DÜSAMER, “Diyarbakır’da Anayasa Değişikliği Paketi ve Referandum Algısı”, Dicle Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2010.
- EGİAD, “Anayasa Değişikliği: Referandum”, Ege Genç İş Adamları Derneği Yarı Dergisi, S.27, 2010.
- ERDEM,Fazıl Hüsni – Coşkun,Vahap, “Stratejik Düşünce Enstitüsü Yargı Raporu”, Ankara, 2010.
- ERDOĞAN,Mustafa, “Anayasa Hukuku”, 4. Baskı, Orion Yayınları, Ankara 2007.
- ERGÜL,Necdet, “Referandum Hukuk ve Hayat Derneği Dergisi”, S.9, 2010.
- EVREN,Kenan, “Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Yeni Anayasayı Devlet Adın Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar”,TBMM Basımevi, Ankara 1982.
- FENDOĞDU,Tahsin, “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması”, 2002.
- GÖZÜBÜYÜK,Şeref, “Anayasa Hukuku”, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004.
- “Anayasa Hukuku”,Ankara: Turhan Kitabevi, 1989.
- GÜLMEZ,Mesut, “Anayasa Değişikliği ve Memur Sendikacılığı”,Amme İdaresi Dergisi, C. 28, S.4, TODAİE Yayını, Aralık 1995.
- GÖZLER,Kemal, “Türk Anayasası Hukuku Dersleri”, 9. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa, 2010.
- HAKYEMEZ,Yusuf Şevki, “Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı”, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009.
- “2010 Anayasaya Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. 2010, S. 2, 2010.
- “Demokratik Hukuk Devleti Bağlamında Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun Yeniden Yapılandırılması,Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi”, C. XIII, S. 1-2, 2009.
- HEKİMOĞLU,Mehmet, (t.y.) “1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı”, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m4.pdf>

HOWARD,Dick, “**Dünya Çapında Anayasal Demokrasiye Doğru Amerikan Yaklaşımı**”, A.B.D. Dışişleri Bakanlığı Elektronik Dergisi, C.9, S.1, 2004.

<http://anayasa.org/images/stories/mtn/anayasa%20degisiklik%20paketi%20ileri%20bir%20adim%20mi%2010%20Aralik.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2011)

<http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ%202010%20G%C3%BCz/pdf/Yusuf%20Devran%2012%20Eyl%C3%BC1%20Referandumunun%20Sosyal%20ve%20Politik%20A%C3%A7%C4%B1dan%20De%C4%9Ferlendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2011)

http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/2001_V_3.pdf

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2011)

IBA,Şeref, “**Türk Parlamento Hukuku Açısından Son Anayasa Değişiklikleri**”, Türk Parlamento Hukuku, C. 51, S. 1, 2002.

İNCEOĞLU,Sibel, “**Adalet Bakanlığının Yargı Reformu Stratejisine Yönelik Gözlemler**”, Prof. Dr. Yılmaz Aliefendioğlu’na Armağan, Yetkin Yay., Ankara, 2009.

KABOĞLU,İbrahim, “**Anayasada Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları**”, Marmara, 2010.

----- “**Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası: Halk Neyi Oylayacak**”, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.

KAYA, Kurtuluş, “**Anayasal İktisat Çerçevesinde AB Anayasası ve Türkiye**”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005.

KOÇAK, Mustafa, “**Batıda ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi Devlet ve Egemenlik**”, Ankara Seçkin Yayınevi, 2006.

KURNAZ,Haluk, “**Üye Seçimi ve Bireysel Başvuru ile Bazı Yetki ve Görevler Açısından Anayasa Mahkemesi**”, Yasama Dergisi, S. 2, 2010..

ÖZBUDUN,Ergün, “**Türk Anayasa Hukuku**”, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004.

----- “**Türk Anayasa Hukuku**”, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

PARLA,Taha, “**Türkiye’de Anayasalar**”,3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

POLAT,Tuna, “**Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde 1982 Anayasasında Yapılan Değişiklikler**”,Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005.

SAĞLAM,Fazıl, **“1982 Anayasasının 25 Yılı: Bir Geçici Bilanço ve Perspektifler ”**, Sempozyum, İstanbul, 15.11.2007

<http://www.sbf.istanbul.edu.tr/duyurular/BGBvP/FazilSaglam.pdf>,

SAN,Coşkun, (t.y.), **“Sosya-Politik Bir Süreç Olarak Anayasa Değişiklikleri”**, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg11/coskunsan.pdf (Erişim Tarihi: 11.04.2011)

SEÇKİN,Aydın, **“12 Eylül 2010 Referandum Sürecinde İktidar Muhalefet Söylemi Üzerine Bir Çözümleme”**,

X. Uluslar arası Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, Ankara 2010.

SETA Analiz, 2010`da Türkiye, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, S.32, 2010.

STOTZKY,Irwin P, **“Creatin the Conditions for Democracy”**, Editors: Harold. Hongju and Ronald C. Slye, Yale University Press, London, 1999.

TARAF GAZETESİ, **“Çocuklar Artık Anayasada”**, 3 Eylül 2010 Cuma.

TÜHİS, **“Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları”**(1982, 1961, 1924). Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, 2010.

TÜLEN,Hikmet, **“3.10.2001 Tarihli ve 4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”**, Erzincan Hukuk Fakültesi. C.5, Sayı 4, 2001.

TÜRK,Hikmet Sami, **“Nasıl Bir Anayasa Değişikliği”**, Cumhuriyet, S.9, 2010.

URL 1: Üniversitesi Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu

YILDIZ,Hakan, **“Anayasa Değişiklik Paketi Ne Öngörüyor”**,Hukuk ve Hayat Derneği Dergisi, 2010.

YILMAZ,Murat, **“2010 Referandumu: Siyasi Partilerin Tutumları”**,Seta Analiz, S. 28, 2010.

YSK, (2010), **“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Hakkında Kanun”**, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kanunlar/Pdf/5982.pdf> (Erişim tarihi: 09.04.2011)

“2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”, TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Yayını, Ankara, 2010.